Ἀριθ. **708** — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ ΙΔ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

ΤΟΜΟΣ ΚΗ' | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι.-Γραφεῖον Διευθ. Ὁδ. Παρθεναγωγείου 14. | 25 Ἰουλίου 1889.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

(1879—1889)

Δέκα ἔτη παρῆλθον ἀφ' ὅτου ἀκμαῖος ἔτι τὴν ἡλικίαν κατέλιπε τὸν βίον ὁ κράτιστος καὶ δημοτικώτατος τῶν ποιητῶν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπέθανεν τῇ 24 Ἰουλίου τοῦ 1879 ἐν τῇ θελκτικῇ ἐπαύλει τῆς Μαδουρῆς ὅπου ἀπεσύρετο μακρὰν τῆς τύρβης τῶν ἐγκοσμίων, ὅπως ἐν τῇ ἀπομονώσει συγκοινωνῇ εὐχερέστερον μετὰ τῶν πεφιλημένων αὐτῷ σκιῶν, τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων τῆς ἁρματωλικῆς ἐποχῆς, τῶν ὁποίων τὰ ἤθη καὶ τὰ φρονήματα πιστῶς ἀπεικόνιζε καὶ μεγαλοφώνως ἀπήχει ἡ ἀνδροποιὸς αὐτοῦ Μοῦσα. Ἡ Ἑλλὰς βαθέως ἠσθάνθη τὴν ἀπώλειαν τοῦ ῥαψῳδοῦ τῶν ἁρματωλῶν ὅστις οὐ μόνον τὰς χορδὰς τῆς λύρας του, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστικότητα ὡς ἀνὴρ καὶ ὡς πολίτης ἀφιέρωσεν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος.

Ἰδιαιτέραν ὀδύνην ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς ἠσθάνθη ἡ «Ἑστία». Ὁ Βαλαωρίτης ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς τὴν ἐτίμα διὰ τῆς πολυτίμου συνεργασίας του. Δύο θέματα ἔκρινεν ἄξια τοῦ προορισμοῦ τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· πρῶτον τὴν ἐξύμνησιν τοῦ ἡρωικοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος, καὶ δεύτερον, τὴν ἔκφρασιν, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ῥῆσιν, τῶν «πρωτοτύπων καλλονῶν τῆς ἑλληνικῆς φύσεως». Τοῦ πρώτου θέματος ἀκριβῆ ὑποδείγματα εἶνε τὰ περιεχόμενα ἐντὸς τῶν τριῶν τόμων τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· τοῦ δευτέρου οὐχ ἧττον ἀκριβῆ ὑποδείγματα ἀποτελοῦσι πάντα σχεδὸν τὰ ὀλιγόστιχα ποιήματα αὐτοῦ, τὰ λυρικώτερον καὶ ὑποκειμενικώτερον φέροντα χαρακτῆρα, δημοσιευθέντα δὲ τὰ πλεῖστα ἐν τῷ παρόντι περιοδικῷ. Μεταξὺ τούτων οἱ ἡμέτεροι ἀναγνῶσται δὲν ἐλησμόνησαν πιστεύομεν, τὸ «Ῥόδο καὶ τὴ Δροσούλα» καὶ τὸν «Καλόγιαννο, ἀριστουργήματα τοῦ εἴδους. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βαλαωρίτου ἡ «Ἑστία» πολλαχῶς ἐξεδήλωσε τὴν θλῖψιν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸν θαυμασμὸν πρὸς τὸ πλούσιον ποιητικὸν τάλαντον αὐτοῦ. Καὶ νῦν δὲ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει δεκαετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀφιεροῖ εἰς τὴν ἀγήρω μνήμην του οἱονεὶ ἐπιμνημοσύνους τινὰς σελίδας, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἀντιθέτως πρὸς τὴν μοῖραν ἄλλων ποιητῶν, ἐφ' ὅσον προβαίνουσι τὰ ἔτη, ἐπὶ τοσοῦτον κρατύνεται παρὰ τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει, ἰδιαιτέρως δὲ παρὰ τῇ νέᾳ φιλολογικῇ γενεᾷ ἡ ποιητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ γράψαντος τὰ «Μνημόσυνα» καὶ τὸν «Ἀθανάσιν Διάκον.»

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐκρίναμεν ὡς τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Ἑστίας» τὴν ἀνασκόπησιν τῆς ὑπεροχοῦ φυσιογνωμίας τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ὑπὸ τὴν τριπλῆν ἔποψιν τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ ἀξίας, καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένης, τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅσον οὗτος ἁρμονικῶς συνδέεται πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς δημοτικότητος αὐτοῦ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ κοινῷ.

*

Ὑπάρχουσι ποιηταὶ τοὺς ὁποίους ἡ φαντασία περιφέρει ἐδῶ κ'ἐκεῖ, ὡς τοὺς ἀεροναύτας τὸ ἀερόστατον· ἀγνοοῦσιν ἄνωθεν τίνων χωρῶν μετάρσιοι θὰ πλανηθῶσι καὶ ποῦ θὰ σταματήσωσι. Τοὐναντίον ἄλλων ἡ φαντασία δύναται εὐλόγως νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ πλῆρες ἅρματος πλοῖον. Ἀνάγοντ' ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ ἰδεώδους ἔχοντες προδιαγεγραμμένον τὸ δρομολόγιον αὐτῶν. Συμβαίνει νὰ ἀποπλανηθῶσι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πλοῦ, νὰ δαρῶσιν ὑπὸ καταιγίδων, νὰ παραπλεύσωσιν ἐπικινδύνους ὑφάλους· ἀλλ' ἡ πυξὶς τῆς κρίσεως δὲν παύει ἐνεργοῦσα καὶ, θᾶττον ἢ βράδιον, θεοῦ εὐδοκοῦντος, κατάγονται εἰς τὸν ποθητὸν λιμένα. Μετὰ τῶν δευτέρων τούτων ἁρμόζει νὰ καταταχθῇ ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Πρὶν δημιουργήσῃ τὴν ποίησίν του ἐδημιούργησε τὴν ποιητικήν του. Εἰς πάντα σχεδὸν τὰ ποιήματα αὐτοῦ πρὶν ἢ λαλήσῃ ὁ ἔξαλλος ἀοιδὸς προλογίζει ὁ ὑπομονητικὸς ἱστοριοδίφης. Ὁ μέγας φιλόσοφος Ἔγελος, τοῦ ὁποίου πολλάκις θὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ὑψηλὴν ἀρωγήν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος λόγου, ἐν τῇ «Ποιητικῇ» αὐτοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ μεγάλα καλλιτεχνικὰ συνθέματα ἀπορρέουσιν ἐξ ὡρίμου ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σπουδῆς καὶ

μακρᾶς καὶ βαθείας μελέτης. Ὁ ποιητὴς τῶν «Μνημοσύνων» καὶ τοῦ «Διάκου» μολονότι καυχᾶται ὅτι ἀφίνει τὴν φαντασίαν του «νὰ τρέχῃ ἀκάθεκτος ἀπὸ βυτῆρος», δὲν εἶχεν οὐδὲν τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς τυχοδιώκτας τῆς ἐμπνεύσεως, οἵτινες «ψάλλουσιν ὅπως ψάλλει τὸ πτηνὸν ἐπὶ τῶν κλάδων» καὶ φέρονται ὑπὸ τοῦ φέροντος, ἀποδεικνύει δὲ καὶ οὗτος τὴν βαθεῖαν ἀλήθειαν τῆς κρίσεως τοῦ γερμανοῦ καλολόγου

Ὅτι δὲ ἐπὶ τὸ ἔργον δὲν ὥρμησεν ὁ ποιητὴς ἀπαρασκεύως καὶ ἀβασανίστως, ὑπείκων εἰς συνήθη ποιητικὴν ἔξαψιν, καὶ ὑποκύπτων εἰς τὰς φλογερὰς ὁρμὰς καὶ τὰ ἀσύστατα ὄνειρα τῆς νεότητος, μαρτυρεῖ ἡ ἡλικία καθ' ἣν ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον πάνοπλος ἐπὶ τοῦ φιλολογικοῦ πεδίου. Τὰ «Μνημόσυνα» ἐξέδωκεν ἀνὴρ ὑπερτριακοντούτης, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐγκυκλίων καὶ ἀκαδημαϊκῶν σπουδῶν αὐτοῦ, ὡρίμου παιδεύσεως κύριος τοῦ σταδίου του, φέρων ἐν τῷ νῷ εὐκρινέστατα προδιαγεγραμμένας τὰς περὶ ποιήσεως καὶ γλώσσης ἀρχάς του. Ἔκτοτε, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ 1857, ἄρχεται ὁ φιλολογικὸς βίος τοῦ Βαλαωρίτου. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ δὲν συμπεριλαμβάνω τὰ «Στιχουργήματα», μέτρια δοκίμια, ἅτινα ἐξέδωκεν ἐν Λευκάδι κατὰ τὸ 1847, πρὶν ἔτι ἀνακαλύψῃ τὸν δρόμον του, θρηνῶν ἐν αὐτοῖς τὸν θάνατον τῆς Σαπφοῦς.

Τὸ βιβλίων τῶν «Μνημοσύνων» παρέχει πλήρες τὸ μέτρον τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Βαλαωρίτου. Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ πεζογράφος, ὁ ἱστοριοδίφης καὶ ὁ πατριώτης, πάντες μετέχουσι τῆς συνθέσεως τῶν «Μνημοσύνων», νεανικώτεροι, πλήρεις ἀναμνήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδων πεπροικισμένοι δὲ διὰ τῶν δώρων τὰ ὁποῖα θὰ ἀναπτύξωσιν ἐμφανέστερον καὶ τελειότερον εἰς μεταγενεστέρας συνθέσεις. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεκάλυψε τὸν κόσμον τὸν ἁρμόζοντα εἰς Ἕλληνα ποιητὴν καὶ φέρεται ἀκατάσχετος πρὸς ἐξερεύνησιν αὐτοῦ. Ἀνεφάνη καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξέλιπεν ὁ Σολωμός. Ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ παραλαβὼν τὰ σκῆπτρα τῆς ποιήσεως, ἀγωνίζεται νὰ καταστήσῃ ζωηροτέραν τὴν ἀκτινοβολίαν των, ἐπιβλητικωτέραν τὴν ἰσχύν των. Ὁ ποιητὴς τῶν «Ἐλευθέρων πολιορκημένων» πυρετωδῶς ὠνειροπόλει καὶ ἐρρέμβαζε τὴν γλῶσσαν τὴν ἁρμόζουσαν εἰς τὴν ποίησιν, ἀλλ' ἠδυνάτει νὰ συλλάβῃ αὐτὴν τελείως ἐν τῇ πραγματικότητι, καὶ πολλάκις ἐξήρχετο κατάπονος ἐκ τῆς πεισματώδους πάλης. Ὁ Βαλαωρίτης εὐτυχέστερος, συνέλαβεν αὐτὴν ὡς ἀδάμαστον πῶλον, καὶ κατέγινε δαμάζων καὶ χαλιναγωγῶν αὐτὴν προσηκόντως. Πιστεύει εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ὡς εἰς τὴν μόνην ἐμπρεπῆ γλῶσσαν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως, καὶ συνηγορεῖ ἐν τῷ προλόγῳ τῶν «Μνημοσύνων» ὑπὲρ τῆς ἐπισήμου καθιερώσεως αὐτῆς, πλουτιζομένης βαθμηδὸν καὶ διαμορφουμένης. «Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γλωσσῶν, λέγει, εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι φράσεις καὶ λέξεις καὶ ἰδιωτισμοὶ ἀφιερώθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ποίησιν. Ἡμεῖς εὐτυχέστεροι τῶν ἄλλων ἀκεραίαν διάλεκτον δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν ἐπὶ τούτῳ». Οὕτω φαίνεται διακρίνων γλῶσσαν ποιήσεως καὶ γλῶσσαν πεζοῦ λόγου, χωριζόμενος τῶν λοιπῶν ποιητῶν τῆς Ἑπταννήσου, οἵτινες τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καθιεροῦσιν ὡς βάσιν πάσης φιλολογικῆς συνθέσεως. Νομίζω ὄχι ἄσοφον τὴν ὑπόμνησιν τοῦ Βαλαωρίτου. Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ ἡ ποίησις εὑρίσκεται συνεχῶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀμύνεται κατὰ τῶν περιστοιχούντων αὐτὴν κινδύνων, οἵτινες ἐν τοῖς πλείστοις ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ λόγου. Κίνδυνος δὲ ἐκ τῶν προφανεστέρων εἶνε καὶ ὁ ἐκχυδαϊσμὸς τῆς γλώσσης, καὶ ἡ κατάτριψις τῶν λέξεων ἐν τῷ βίῳ τῶν πόλεων καὶ ταῖς καθ' ἡμέραν συναναστροφαῖς. Διότι καὶ αἱ λέξεις ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ χρυσᾶ νομίσματα· ἡ πολλὴ κυκλοφορία ἀμαυρώνει τὴν στιλπνότητά των. Οὐδόλως προτίθεμαι νὰ παραστῶ ὑπέρμαχος τοῦ δεινοῦ τῆς διγλωσσίας, ὅπερ πλείστας συμφορὰς μᾶς προξενεῖ. Ἤθελον μόνον νὰ ὑπομνήσω εἰς τοὺς τυχὸν λησμονοῦντας ὅτι ἀνάγκη ἡ ποιητικὴ διάλεκτος νὰ χρησιμοποιῇ ὡς οἷόν τε πλειοτέρους τρόπους, σχήματα, εἰκόνας, τύπους, καὶ λέξεις ἔτι, γλῶσσαν ἐν ἑνὶ λόγῳ ἀφισταμένην ὡς οἷόν τε τῆς τῶν ἐφημερίδων, τῶν ἐν τοῖς καφενείοις διαλόγων, τῶν ἐπιταφίων, τῶν πολιτικῶν ἀγορεύσεων καὶ παντὸς εἴδους λόγου ἀνθοῦντος ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑλλάδι. Ὑπόδειξιν δὲ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐν πάσῃ γλώσσῃ μοὶ παρέσχον καὶ δύο κορυφαῖοι συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας τοῦ αἰῶνος τούτου, ὁ σοφὸς τεχνογράφος τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων», καὶ ἡ κυρία Στάελ. Ἡ μὲν ἐν τῷ περὶ «Γερμανίας» συγγράμματι κρίνει ὡς οὐσιώδη ἔλλειψιν τὸ ὅτι οἱ Γάλλοι δὲν ἔχουσιν, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ ἄλλοι λαοί, δύο διαφόρους γλῶσσας, τὴν μὲν ἐν τῇ ποιήσει, τὴν δὲ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ. Καὶ συμβαίνει, λέγει, μὲ τὰς λέξεις ὅ,τι μὲ τὰ πρόσωπα. Ἐκεῖ ὅπου συγχέονται ἀδιακρίτως αἱ τάξεις, ἡ οἰκειότης ἀποβαίνει ἐπικίνδυνος. Ὁ δ' ἕτερος, ἐμμεσώτερον πιστοποιῶν τὴν ἀνάγκην τῆς διαφορᾶς, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ τόσον ἀποκλειστικὴ προσήλωσις τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Γαλλίας εἰς τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς προέρχεται ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς πεζογραφικῆς καὶ ποιητικῆς γλώσσης· ὅθεν οἱ ποιηταὶ ἀναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν ταύτην λαξεύοντες καὶ ἐπεξεργαζόμενοι τοὺς στίχους των δίκην μαρμάρου καὶ ἐλέφαντος Ἐκ παραπόνων καὶ ἐξ ἀγώνων, ὡς οἱ ἀνωτέρω, μᾶς ἀπαλλάσσει ἡ παρ'

ἡμῖν ὕπαρξις εἰδικοῦ ὀργάνου, προωρισμένου κυρίως ὅπως ἄρῃ πᾶσαν τοιαύτην δυσχέρειαν. Ὁ δὲ Βαλαωρίτης, ὡς εἴπομεν, θεωρεῖ ὡς εὐτύχημα τὴν κατοχὴν ὀργάνου τοιούτου, καὶ μετατρέπει ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῆς δημώδους ἐν τῇ ποιήσει ὅσα οἱ πολέμιοι αὐτῆς ἀναφέρουσιν ὡς ἐπιχειρήματα ἐναντίον αὐτῆς, κρίνοντες περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς καθ' ὃν τρόπον καὶ ἀρχαιολόγοι τινὲς περὶ τῆς ἀχρηστίας παντὸς μνημείου μὴ ἀπορρέοντος ἐκ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Γλῶσσαν, λέγουσιν οὗτοι, ἡ ὁποία μᾶς ἐνθυμίζει τὴν ἐποχὴν τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς δουλείας, δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα εἰς χρόνους προόδου καὶ ἐλευθερίας. Τοὐναντίον ὁ Βαλαωρίτης ἀνακράζει ἐν τῷ ἄνω μνημονευομένῳ προλόγῳ: «Ἂν εἶνε καὶ ἐρείπιον, ὡς τοιοῦτον ἂς τὸ σεβασθῶμεν. Τὰ δεσμά, οἱ θρῆνοι, οἱ διωγμοί, τὰ μαρτύρια, αἱ ἀπαγχονίσεις, τὰ αἵματα, αἱ παντοῖαι καταστροφαὶ τὸ καθιέρωσαν. Ἡ ἐθνικὴ ποίησις τὸ περιέβαλε μὲ τὸν ἀειθαλῆ κισσόν της... Ἑλλάς, μὴ καταδεχθῇς νὰ περιφρονήσῃς τὸ ἔνδυμα τῆς πτωχείας σου.»

Ἀλλ' ἰδιαίτερον, προκειμένου περὶ τῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν ὁ Βαλαωρίτης μετεχειρίσθη εἰς τοὺς στίχους του, δύναταί τις νὰ προβάλῃ ὡς ἰσχυρότατον ἐπιχείρημα ὑπὲρ αὐτῆς, τὴν ἐντελῆ ἁρμονίαν μεταξὺ τοῦ περιέχοντος καὶ περιεχομένου. Μεταξὺ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ποιήσεως τῶν Μνημοσύνων ὑφίσταται τόσον ἀδιάρρηκτος σύνδεσμος, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ ἀποῦσαν τὴν πρώτην ἄνευ συγκαταστροφῆς τῆς δευτέρας, δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ τὸν χιτῶνα τοῦ Νέσσου ἀποσπώμενον τοῦ σώματος τοῦ Ἡρακλέους δίχως νὰ συναποφέρῃ καὶ τὰς σάρκας του. Ποιήματα νεοελληνικὰ εἰς καθαρεύουσαν πολλάκις διενοήθην ἀνακαινιζόμενα ἐν τῷ θαυματουργῷ λουτρῷ τῆς δημώδους· ἐν τοῖς πλείστοις στίχοις τοῦ Καρασούτσα θρηνῶ τὸν ποιητήν, θῦμα ἀκαλαισθήτου γλώσσης. Τοὐναντίον δημώδη ἄσματα, παρ' ἡμῖν μόνον πρὸς γελωτοποίησιν καὶ πρὸς σάτυραν τοῦ φαιδροτέρου εἴδους ἐνθυμοῦμαι μεταπλασθέντα εἰς καθαρεύοντα. Ποιήματος τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει πλήρη καλαισθητικὴν ἀπόλαυσιν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν οὐδὲ μίαν λέξιν, οὐδὲ στίξιν παραλάσσουσαν, ἄνευ προφανοῦς κινδύνου μαγικῆς ἐξαφανίσεως πάσης τοιαύτης ἀπολαύσεως. Ὁ Γκαῖτε ἔλεγεν ὅτι αὐτόχρημα ἱερόσυλος θὰ ἦτο ἡ μεταφορὰ τῶν «Ῥωμαϊκῶν Ἐλεγείων» του εἰς τὸν ῥυθμὸν ἐν ᾧ ἐγράφη ὁ Δὸν Ζουὰν τοῦ Βύρωνος. Ἀλλὰ μᾶλλον ἱερόσυλος τοιαύτης ἀποπείρας φαίνεται εἰς ἐμὲ ἡ σκέψις τὴν ὁποίαν ἐξήνεγκεν ὀνομαστὸς καὶ φιλέλλην συγγραφεὺς τῆς συγχρόνου Γαλλίας, παραστὰς αἴφνης ὑπέρμαχος τῆς καθαρευούσης καὶ δογματίσας ὅτι καὶ ἂν τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων μετεχειρίζετο ὁ Βαλαωρίτης εἰς τὰ Μνημόσυνα, κατ' οὐδὲν θὰ ἠλαττοῦτο ἡ ἀξία των. Δὲν ὑπολείπεται ἢ νὰ φαντασθῶμεν τὸν Θανάσην Βάγιαν διαλεγόμενον μετὰ τῆς γυναικός του ὥς τις ἀττικίζων δελτιογράφος Βυζαντινῆς ἐφημερίδος, ἢ νὰ ἀναθέσωμεν εἰς ἑλληνομαθῆ διδάσκαλον τὴν ἐπὶ τὸ καθαρώτερον ἀνάπλασιν τῆς γλώσσης τοῦ «Ἀστροπόγιαννου», ὡς πάλαι ποτὲ ἔπραξεν ὁ Φωτεινὸς διὰ τὸν Ἐρωτόκριτον.

*

Ὡς μία ἐλευθέρα καὶ τολμηρὰ συμπλήρωσις τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἀσμάτων δύνανται νὰ κριθῶσι τὰ Μνημόσυνα καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ ποίησις τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ τὰ ἴχνη τοῦ λαοῦ νέα ἴχνη χαράσσει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους τῶν Μουσῶν. Θρηνητικαὶ ἐλεγεῖαι καὶ ἐκτενέστερα ποιήματα, οἷον ἀπεσπασμένα ἐκ τῆς μεγάλης ἐποποιΐας τοῦ Γένους, ἀποτελοῦσι τὰ περιεχόμενα τῶν Μνημοσύνων. Δὲν εἶνε πάντα ἴσης ἀξίας. Ὁ ποιητὴς δὲν ἔφθασεν ἀκόμη νὰ ἐφαρμόσῃ καθ' ὅλα τὸ εὐρὺ πρόγραμμά του. Τῆς γλώσσης του δὲν κατέστη ἀκόμη ἀπόλυτος γνώστης καὶ κύριος. Ὁ «Κίτσος καὶ τὸ Γεράκι» παρὰ τὴν ὡραίαν, τὴν πλαστικὴν ἀρχήν του, ἀπολείπεται κατὰ πολὺ τοῦ «Καρυοφυλλιοῦ τοῦ Δήμου», καὶ ἡ «Νεκρικὴ Ὠδὴ» παρὰ τοὺς ὡραίους στίχους τοῦ τέλους, στερεῖται τοῦ τόνου, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους χαρακτηρίζει τὸ «Ψυχοσάββατον». Ὁ ποιητὴς ἀποπειρᾶται κυρίως νὰ πραγματευθῇ ἐπὶ τὸ συνθετικώτερον καὶ μεγαλοποιήσῃ τὴν ὕλην τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ δημώδης ποίησις. Οἱ ἥρωες τῶν δημοτικῶν ἀνθολογιῶν εἶνε καὶ ἥρωες ἰδικοί του. Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸν ἁπλοῦν καὶ καθάριον αὐτῶν χιτῶνα ἐπιπροσθέτει, ἀφειδῶς ἐνίοτε, τιμαλφῆ κοσμήματα, ἀνατολικῆς φαντασίας ἢ ῥωμαντικῆς ἐμπνεύσεως. Ὁ «Δῆμος καὶ τὸ καριοφύλλι του» καὶ τὸ πρῶτον ἆσμα τοῦ «Βλαχάβα», ἵνα περιορισθῶ εἰς τὰ γνωστότερα τῆς συλλογῆς, ἀπηχήσεις δημοτικῶν ἀσμάτων ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἡμῶν καὶ συγχρόνως ἐξογκώσεις αὐτῶν ἐπὶ τὸ ῥομαντικώτερον, μᾶς παρέχουσι σαφῆ ἰδέαν τῶν μεταμορφώσεων τῆς δημώδους ἐμπνεύσεως ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ποιητοῦ ἐφ' οὗ ἐπιδρῶσιν ἀναγνώσματα ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἀνθούσης ποιήσεως. Τοὐναντίον ἐν τῇ κοινῶς θαυμαζομένῃ «Φυγῇ» αὐτόματος ἐπέρχεται ἡ σύγκρισις πρὸς κλασικὰ ἔργα, οἷον πρὸς τὴν ἐν τοῖς «Γεωργικοῖς» τοῦ Βιργιλίου ἀνάλογον περιγραφὴν τοῦ ἵππου. Αἱ θρηνητικαὶ ἐλεγεῖαι τῶν Μνημοσύνων βασίζονται κυρίως ἐπὶ τῶν μυθολογημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περὶ τοῦ «Κάτου κόσμου». Ἐπὶ πάντων πλανᾶται ἡ ζοφερὰ καὶ ὑποχθόνιος λάμψις τοῦ «Βρυκόλακα» καὶ τοῦ «Χάρου μὲ τοὺς πεθαμένους». Ὁ ποιητὴς ἅπαξ συλλαβὼν τὸν μίτον τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ἀρέσκεται ὑπὲρ τὸ δέον νὰ κάμνῃ χρῆ-

σιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τρομακτικὰς περιπλανήσεις. Τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν χρωματίζει πολλάκις ἐπὶ τὸ βορειότερον. Φροντίζει περὶ τοῦ πῶς νὰ καταπλήξῃ τὴν φαντασίαν καὶ νὰ ἐρεθίσῃ τὰ νεῦρα μᾶλλον ἢ περὶ τῆς συγκινήσεως τῆς καρδίας καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ αἰσθήματος. Ὡς ὁ Ἡρακλῆς ἀνήγαγεν ἐκ τοῦ Ταρτάρου τὸν Κέρβερον, οὕτω ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἀνάγων ἐπιδεικνύει ἐνώπιον ἡμῶν τὸ Φρικῶδες. Τὸ πλεῖστον τοῦ «Κατσαντώνη» τοῦ «Θανάση Βάγια», ὡς καὶ πολλαὶ σκηναὶ τῆς «Κυρὰ Φροσύνης» καὶ τοῦ «Διάκου» δὲν εἶνε ἢ ὠμαὶ περιγραφαὶ βασανιστηρίων, τυφλώσεων, σφυροκοπημάτων, βρυκολάκων συρόντων τὰ σάπια των κρέατα, σκύλων ἀπαγόντων ἀσωμάτους κεφαλάς, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Τὰ διαυγῆ ὕδατα τῆς Κασταλίας ταράσσονται καὶ θολοῦνται ἀνιέρως ἐκ τοιούτων εἰκόνων, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν τεθραμμένων ἐξ ἀρχετύπων καὶ ὑγιῶν ἀναγνωσμάτων πιέζεται ὡς ὑπὸ ἠθικοῦ ἐφιάλτου. Ἀείποτε ἡ ἑλληνικὴ Μοῦσα, σεμνὴ καὶ εὐαίσθητος παρθένος, ἀπέστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοιούτων θεαμάτων, ὁσάκις δὲ ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλῃ τοιαῦτα ἐνώπιον τῶν ἄλλων, ἔπραξε τοῦτο μετὰ θαυμαστῆς εὐγενείας καὶ λεπτότητος. Ἀλλὰ καὶ νεώτεροι ποιηταὶ ἐν Εὐρώπῃ ἀπέσχον νὰ φωτίσωσι δι' ἁπλέτου φωτὸς οὕτω φρικτὰς εἰκόνας, προὐτίμησαν δὲ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἀποταθῶσι μᾶλλον πρὸς τὰς καρδίας ἢ νὰ παράξωσι τὰ νεῦρα. Μόνον ἡ φειδὼ τοῦ χώρου μὲ κωλύει νὰ κυρώσω τὰ ἀνωτέρω σαφέστερον διὰ παραδειγμάτων.

Ἀλλὰ—δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς—ζῶμεν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ Ποιητικὴ τοῦ Σταγειρίτου δὲν ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν πηγὴν τῶν περὶ ποιήσεως κρίσεων καὶ αἱ γνῶμαι καὶ ἀποφάνσεις μεταγενεστέρων καὶ πεφημισμένων τεχνογράφων δὲν ἐκλαμβάνονται πλέον ὡς ἄρθρα πίστεως. Παρὰ τὴν ἀπόλυτον καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἐνυπάρχουσαν ἔννοιαν τοῦ Καλοῦ ἐγκαθιδρύθη ἀσφαλῶς ἡ σχετικὴ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐδρεύουσα ἔννοια αὐτοῦ, τὰ δόγματα στεροῦνται τοῦ πάλαι κύρους ἢ μεταπίπτουσιν εἰς ἀχρηστίαν, ὁ αὐτὸς σεβασμὸς ἀπονέμεται εἰς τὰς διαφόρους ἀντιλήψεις καὶ διαμορφώσεις τῆς Τέχνης, καὶ τὰς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους, ἡ ἀκρότης καὶ ἡ ἐξοχὴ τῶν λόγων, ἡ κατὰ τὸν Λογγῖνον, «ἀποτελοῦσα τὰ ὕψη», δὲν νομίζεται ὁ ἀποκλειστικὸς κλῆρος προνομιούχων λαῶν ἢ σχολῶν, παρὰ τὸν ἀττικώτατον Σοφοκλῆ ἐνεθρονίσθη ἐν ἴσῃ καὶ ὑπεροχῷ παρὰ πολλοῖς μεγαλειότητι ὁ *βάρβαρος* Σαίξπηρ, καὶ ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι μετ' ἴσης ἡδονῆς ἀπογευόμενοι τοῦ χορικοῦ, τοῦ ἐξυμνοῦντος τὰς φυσικὰς καλλονὰς τοῦ Κολωνοῦ, καὶ τοῦ ᾄσματος τῶν Μαγισσῶν τοῦ Μάκβεθ, ἢ αἰσθανόμενοι βαθύτερον τοῦ τελευταίου μονολόγου τοῦ Αἴαντος τὸν μονόλογον τοῦ Ἅμλετ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι, πλὴν τῶν περὶ τῆς γλώσσης, ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ἀπησχόλησαν τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς ζητήματα περὶ ἐλευθερίας τῆς Τέχνης καὶ φύσεως τοῦ Καλοῦ. Ἀλλ' ἀφοῦ καυχώμεθα ὅτι ἀνήκομεν εἰς τὴν χορείαν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἐκ τῆς ἐν παντὶ κύκλῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐπιτελουμένης μετατροπῆς ἢ ἐπιτυγχανομένης προόδου. Καὶ εὐτύχημα εἶνε ὅτι ἀνήκομεν εἰς νεαρὸν ἔθνος, καὶ δικαιούμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν τοὺς λόγους τοῦ Σλάβου ποιητοῦ: «Ἀληθὲς ὅτι ἤλθαμεν ὀλίγον ἀργά, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἴμεθα νεώτεροι. Γνωρίζομεν τί ἔπραξαν τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀλλ' ἀγνοοῦσιν οἱ ἄλλοι τί δέον νὰ πράξωμεν ἡμεῖς . . .» Ἀλλὰ μὴ παρεκβαίνωμεν ἀτόπως τοῦ θέματος. Πῶς εἶνε δυνατὸν ἄνθρωποι ζῶντες ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς Ἑλλάδος τὸν αὐτὸν ὃν ἐξύμνησεν ἀπαραμίλλως ὁ Εὐριπίδης, νὰ εὐαρεστηθῶσιν εἰς ὀπτασίας βρυκολάκων καὶ νὰ ὑπομένωσι περιγραφὰς εἰδεχθῶν βασανιστηρίων; Ἕλληνες ἐσμέν, δὲν ἀντιλέγω· ἀλλὰ τόσοι αἰῶνες δοκιμασιῶν καὶ δουλείας καὶ βαρβαρότητος δὲν ἐπέδρασαν τάχα ἐφ' ἡμῶν ἰσχυρότερον παρ' ὅσον νομίζομεν καὶ δὲν ἐνόθευσαν τὸ εὐγενὲς ἡμῶν αἷμα; Μολονότι σκιαζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, ἄν ποτε θελήσωμεν ἐν παροξυσμῷ ἀρχαιολατρείας νὰ ἀπευθύνωμεν εἰλικρινῆ δέησιν πρὸς τὴν θεὰν τοῦ Παρθενῶνος, ἀνάγκη νὰ προοιμισθῶμεν ὡς ὁ πολὺς Ρενὰν ἐν τῇ «ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως δεήσει του», ἀνακράζοντες μετ' αὐτοῦ: «Ἐκ βαρβάρων ἐγεννήθημεν, θεά!» Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ στίχοι τοῦ Βαλαωρίτου, οἱ ἐμπνεόμενοι ἐκ τοῦ εἰδεχθοῦς καὶ τοῦ τερατώδους, ἀντὶ νὰ προγραφῶσιν ἀνηλεῶς ἀποκλειόμενοι τοῦ παραδείσου τῆς Τέχνης, καθίστανται μόνον ἄξιοι ἰδιαιτέρας μελέτης καὶ ἐπικρίσεων ἐξ ἀφετηρίας μᾶλλον ὑποκειμενικῆς ἢ δυνάμει τοῦ κύρους κανόνων. Καὶ δὲν διστάζω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐκ τῶν στίχων τοῦ Βαλαωρίτου οἱ παράγοντες ἐντὸς ἐμοῦ βαθυτέραν ἐντύπωσιν συμβαίνει νὰ εἶνε οἱ ἐμπνεόμενοι ἐκ τοῦ φρικώδους. Καὶ μὴ ἀποδώσητε τὴν ἀδυναμίαν μου εἰς νοσηρὰν φιλοκαλίαν ἢ διεφθαρμένην φαντασίαν. Ὁ λόγος εἶνε ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ποιητοῦ ἐν αὐτοῖς ἰδίως ἐπιδεικνύεται, κατὰ μοιραίαν φοράν. Ὁ ἀπαίσιος Γύφτος τοῦ Διάκου, ἡ εἰκὼν τῆς Αὐλῆς τοῦ Ἀλήπασα ἐν τῇ Φροσύνῃ, ὁ σκύλος τοῦ Βλαχάβα, ὁ θάνατος τοῦ Κατσαντώνη μὲ κατακτῶσι, μὲ παρασύρουσιν, ἀρκεῖ ὅτι ἀποδίδονται εἰς ὡραίους στίχους, ὑπὸ καθαρῶς καλολογικὴν ἔποψιν. Ἡ ποίησις αὕτη τόσον στενῶς ἁρμόζεται πρὸς τραχύτητας καὶ ὑπερβασίας τοιαύτας, ὅσον τοὐναντίον ἀπᾴδει πρὸς ῥεμβασμούς, ὀνειροπολήσεις καὶ αἰσθηματικὰς διαχύσεις. Ἀλλὰ καὶ

ἄλλο τι μὲ ἐνθαρρύνει εἰς τὴν κρίσιν μου. Ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα ὄχι μόνον εἶνε μᾶλλον κύριος τῆς τέχνης του, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀληθέστερος ἢ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ καὶ ἠθικώτερον ἐπενεργεῖ ἐφ' ἡμῶν ἐκεῖ ὅπου πᾶς τις ἐννοεῖ ὅτι τὰ βασανιστήρια π. χ. δὲν περιγράφει ἁπλῶς ἐκ τῆς ἡδονῆς τοῦ περιγράφειν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἐξαρθῇ ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὑποβαλλομένων εἰς ταῦτα μαρτύρων.

*

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Μνημοσύνων» ἐπεφάνησαν ἡ «Κυρὰ Φροσύνη» καὶ τὸ «Σήμαντρον.» Τὸ δεύτερον ἀποτελεῖ συγκινητικὴν παρέκβασιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγάλης ἐποποιίας τῶν ἡρώων καὶ προκαλεῖ τὰ δάκρυα τῶν γυναικῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀρρενωπὴ ποίησις τοῦ Βαλαωρίτου δὲν εἶνε ἀκόπως προσιτή. Τὸ σημαντικόν, τὸ κύριον ἔργον εἶνε ἡ «Κυρὰ Φροσύνη,» ἔργον βαρύνον μᾶλλον διὰ τῆς ἐπιβολῆς, διὰ τοῦ σθένους τῆς συλλήψεως, ἢ διὰ τῆς πραγματικῆς ἀξίας καὶ τῆς τέχνης τῆς ἐκτελέσεως. Ἀγνοῶ ἐκ τίνων λόγων τὸ ποίημα τοῦτο κρίνεται ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζον τὸ τάλαντον τοῦ ποιητοῦ, ἐνῷ ἀκριβέστερον χαρακτηρίζει τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ταλάντου. Ἐν τούτῳ ὁ ποιητὴς ἐπεχείρησε νὰ καλλιτεχνήσῃ τὸ ὑλικὸν τῆς ποιήσεως ἐν ἀρτιωτέρᾳ ἐργασίᾳ, καὶ εἰς τὴν ἐπικὴν οὐσίαν νὰ παράσχῃ πλήρη τὴν ἀνάλογον μορφήν, ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπικῶν τεμαχίων τῶν Μνημοσύνων. Ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς Φροσύνης ὀξέως διαβλέπει καὶ σαφῶς ὁρίζει τὸν προορισμὸν καὶ τὸ ἔργον τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. «Θεμέλιον αὐτῆς πρέπει νὰ εἶνε ἡ πιστὴ ἐξιστόρησις τῶν παθημάτων καὶ τῶν μαρτυρίων τοῦ ἔθνους, ἡ διηνεκὴς τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ξενισμὸν πάλη . . . Ἡ ποίησις ἡμῶν πρὶν ἢ μεταβληθῇ εἰς λυρικὴν ἢ δραματικήν, ὀφείλει νὰ λάβῃ ἡρωϊκήν, τουτέστιν ἐπικὴν μορφήν· λέγων δὲ ἐπικὴν ἐννοῶ τὴν ποίησιν, ἥτις ἀνεξαρτήτως ἰδιαιτέρων τινῶν κανόνων, στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν, προτίθεται δὲ σκοπὸν αὐτῆς τὴν ἐξύμνησιν σημαντικοῦ τινος γεγονότος ἀναγομένου εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, μυστηριωδῶς περικεκαλυμμένους ὑπὸ τῆς νεφελώδους παραδόσεως καὶ τῆς ἀμυδρᾶς ἀπομνημονεύσεως τῶν χρονογράφων καὶ τῶν γερόντων.» Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀντιλαμβάνεται τῆς ποιήσεως, ὡς ἀντελήφθησαν καὶ ἐπραγματοποίησαν αὐτὴν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐπιφανεῖς ποιηταὶ ξένων ἐθνῶν: συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας καὶ ἀνάστασιν τοῦ παρελθόντος. Θέτει καὶ οὗτος τὸ ὑπὸ συγχρόνων κριτικῶν ἐν τῇ Δύσει σοφῶς ἐξερευνηθὲν πρόβλημα καθ' ὃ τὰ διάφορα εἴδη τῆς ποιήσεως ἐμφανίζονται βαθμηδὸν ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰς διαφόρους φάσεις τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Καὶ ἐνταυτῷ περιορίζων τὴν εὐρεῖαν πτῆσιν τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος ἀνὰ τοὺς κόσμους τοῦ παρελθόντος ἐν τῷ διαστήματι τῷ ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑψοῖ τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως, ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς ὁποίας, ὡρίσθη παρ' ἡμῖν νὰ διαπράττεται καὶ πᾶν στιχουργικὸν ἀνοσιούργημα. Ὑψηλὸν πρόγραμμα σχεδιασθὲν συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Γράφων τὴν «Φροσύνην,» αὐτὸ ἀποπειρᾶται νὰ ἐφαρμόσῃ. Δυστυχῶς τὸ ποίημα τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἄρρηκτον, τὸν παναρμόνιον ἐκεῖνον σύνδεσμον μεταξὺ μορφῆς καὶ οὐσίας, ἐξ οὗ καθίσταται ἀδύνατος ἡ χωριστὴ ἀντίληψις ἑκάστου τῶν στοιχείων τούτων. Ἀναντιρρήτως ἀνακοχλάζει ἐν αὐτῷ καὶ ζέει ἡ νεότης καὶ ἡ ἀκμή. Ἡ ἀγρία εἰρωνεία ἡ περιβάλλουσα τὴν περὶ τῆς μητρός του Χάμκως ἀφήγησιν τοῦ Ἀλῆ ἐν τῷ πρώτῳ ᾄσματι, ἡ ἐωσφορικὴ ἀνταύγεια τοῦ περιφήμου μονολόγου αὐτοῦ, τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Δράκου, ἡ περιγραφὴ τοῦ σατραπικοῦ παλατίου, μεθυστικαί τινες εἰκόνες ἐκ τῆς φύσεως, ἀποτελοῦσι κομβολόγιον ἀνεκτιμήτων μαργαριτῶν. Ἀλλὰ μόνον ἐκ τῶν τεμαχίων τούτων ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐπισυναπτομένων προλόγων καὶ σημειώσεων θαυμάζομεν τὴν ἔξοχον φαντασίαν, τὴν δύναμιν τῆς ἐμπνεύσεως, τὸ εὐσυνείδητον τῆς ἐργασίας τοῦ ποιητοῦ μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ ὅλου ποιήματος. Ἡ «Κυρὰ Φροσύνη» στερεῖται ἁρμονίας· ὁ ποιητὴς πιστεύει ὅτι συνέθηκεν ἡρωϊκὸν ἔπος, ἐνῷ κυρίως εἰπεῖν, συνεκόλλησεν εἰς δημώδεις δεκαπεντασυλλάβους ποιητικὸν μωσαϊκὸν ἐξ ἡρωϊκῶν σκηνῶν, βυρωνείων παροξυσμῶν, μυστικῶν ἀποθεώσεων καὶ μελοδραματικῶν ἐρωτολογιῶν. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀλῆ δὲν εἶνε ψεκτέος διότι διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον βυρωνείου ἥρωος· ὁ ποιητὴς ἠκολούθησε παράδοσιν δικαιολογοῦσαν τὴν τοιαύτην ἀναπαράστασιν αὐτοῦ· καὶ ἂν αὕτη πολλῷ ἀπέχει τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας, μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὑπάρχουσιν οἱ ἐν τῇ Τέχνῃ δοξάζοντες τὴν παράδοσιν ὡς ἀληθεστέραν τῆς ἱστορίας. Τὸ μέγα ἁμάρτημα εἶνε ὅτι ὁ βυρωνισμὸς τοῦ σατράπου ἐκτίθεται ὑπὲρ τὸ δέον ξενοτρόπως καὶ περιττῶς· πολλοὶ στίχοι οὐ μόνον κατ' οὐδὲν θὰ ἔβλαπτον παραλειπόμενοι, ἀλλὰ τοὐναντίον θὰ συνετέλουν μᾶλλον εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος. Οὐ μόνον ἀδυνατῶ νὰ συλλάβω συγκεκριμένως τὴν εἰκόνα τῆς Φροσύνης διὰ τὸ ἀσαφὲς καὶ ὑποτρέμον αὐτῆς, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ νὰ τὴν διακρίνω ἁπλῶς ἀδυνατῶ. Πυκνὸς πέπλος μυστικισμοῦ τὴν περιβάλλει αὐθαιρέτως. Δὲν μᾶς συγκινεῖ ἡ μετάνοια αὐτῆς, οὐδ' ἡ ζωή, οὐδ' ὁ θάνατος, διότι πάντα ταῦτα παρέρχονται πρὸ ἡμῶν στερούμενα ὁμοιαληθείας. Ἀπροπαρασκευάστως καὶ ἀψυχο-

λογήτως μεταβάλλεται ἀπὸ ἐρωμένης τοῦ Μουχτὰρ εἰς μητέρα τυπτομένην ὑπὸ τοῦ συνειδότος, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς μάρτυρα τῆς πίστεως. Οὐ μόνον στερεῖται τῆς ἀπαιτουμένης εἰς τὰ ἐπικὰ πρόσωπα πλαστικότητος, ἀλλὰ δὲν εἶνε οὐδ' ἀνθρωπίνως ποιητική, εἶνε ἐν ἑνὶ λόγῳ ῥομαντικὴ ἡρωὶς μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ εἴδους. Βραδύτερον καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς διέγνωσε καὶ ἐμμέσως ἀπεδοκίμασε τὰ παραπτώματα τοῦ ἔργου του. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Διάκου» καταδικάζων ἀμετακλήτως τὸν ῥομαντισμὸν «ὡς νοθευτὴν καὶ διαφθορέα τοῦ ἀληθοῦς ὀργανισμοῦ τῆς ἰθαγενοῦς γραμματολογίας», προσθέτει ἐν ὑποσημειώσει μεταξὺ ἄλλων: «Ὁ ἡμέτερος Θωμασαῖος ἀπευθύνας μοι ἐσχάτως τὰς φιλικὰς συμβουλάς του μὲ προτρέπει νὰ φοβοῦμαι καὶ νὰ φεύγω ὅσον ἔνεστι τὸν ἀσιανὸν ἐρωτολόγον ὡς ὀλεθριώτερον τοῦ Παρισινοῦ, ὑπαινιττόμενος βεβαίως *σκηνάς τινας ἐκ τῶν ἐν τῇ Κυρᾷ Φροσύνῃ*». Καὶ γενναιότερον ἔτι ἐν φιλικῇ ἐπιστολῇ διαβεβαιοῖ ὅτι δύο σελίδας τοῦ «Διάκου» του δὲν ἀνταλάσσει πρὸς ὅλα τὰ ἄσματα τῆς Φροσύνης.

Ὡς εὐστόχως παρετηρήθη ὑπ' ἄλλων ἁρμοδιωτέρων ἐμοῦ οὐδεὶς ἐν τοῖς προλόγοις του ἔγραψε τόσα κατὰ τοῦ ῥομαντισμοῦ καὶ οὐδεὶς ὑπῆρξε ῥομαντικώτερος τοῦ Βαλαωρίτου. Ἀλλ' οὕτω συνήθως συμβαίνει. Μεγάλοι καλλιτέχναι μορφοῦσι τὰ ἔργα των ἀσυνειδήτως ὑπείκοντες εἰς δυσεξιχνιάστους ὁρμάς, ἄλλα θέλοντες, καὶ ἄλλα κατορθοῦντες. Ἀνέγνων ποτὲ ὅτι ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Σίλλερ ἐπὶ μακρὸν ἀλληλογραφοῦντες συνεζήτουν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ νεωτέρου ἔπους, καὶ ἔπλαττον κανόνας, καὶ ὑπέθετον νόμους. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τούτων ὁ Γκαῖτε ἔγραψε τὸν «Ἑρμάννον καὶ τὴν Δωροθέαν.» Περατωθέντος τοῦ ἔργου, εἶδεν ὅτι οἱ κανόνες καὶ οἱ νόμοι εἰς οὐδὲν εἶχον ὠφελήσει.

(Ἕπεται τὸ τέλος) ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εὐκολώτερον δύναται νὰ καταστείλῃ τις τὴν πρώτην ἐπιθυμίαν παρὰ νὰ εὐχαριστήσῃ πάσας τὰς μετέπειτα.

*

Ἡ ἐλπὶς εἶνε δάνειον τῆς εὐτυχίας.

*

Ἂν ὅστις ἀγαπᾷ δὲν σκέπτεται — ἄρα ὅστις σκέπτεται δὲν ἀγαπᾷ.

*

Τὸ μέλλον ἐν τῷ ἔρωτι ῥίπτει εἰς λήθην τὸ παρελθόν.

*

Ἐν τῇ φιλίᾳ παρέχει τις ἐκ τοῦ περισσεύματος, ἐν δὲ τῷ ἔρωτι ἐκ τοῦ ἐλλείμματος.

*

Φιλαρέσκεια εἶνε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀρέσκειν ἄνευ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀγαπᾶν.

Ἡ παρὰ πόδας ἐπιστολή, γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, εὐμενῶς ἀνεκοινώθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Ἐμ. Ῥοΐδου, πρὸς ὃν ἀπευθύνεται. Ἐκ ταύτης ἀφῃρέθησαν μέρη τινὰ μόνον ἀναφερόμενα εἰς πρόσωπα, κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ δημοσιεύεται ὡς ἔχει. Ἐν αὐτῇ ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ τοῦ ποιητοῦ, τὴν ὁποίαν θὰ καταχωρίσωμεν εἰς τὸ προσεχὲς φύλλον τῆς *Ἑστίας*, ζωηρῶς ἀπεικονίζεται ἡ διάνοια τοῦ ἀνδρὸς καὶ αἱ φιλολογικαὶ αὐτοῦ γνῶμαι· ἰδίᾳ δ' αἱ περὶ ποιήσεως καὶ γλώσσης δοξασίαι αἱ περιεχόμεναι ἐν αὐταῖς χαρακτηρίζουσιν ἄριστα τὸν Βαλαωρίτην. Ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν μεγάλη σημασία ἀποδίδεται εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀλληλογραφίας τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, καθ' ὅσον ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ἐπιστολαῖς τὸ ἦθος σπουδάζεται ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται καθαρώτερον ἢ ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ, δημοσίευσις ἐπιστολῶν, ὡς ἡ κατωτέρω, καθίσταται ἀπαραίτητος πρὸς διευκρίνισιν τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀοιδοῦ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

Α'.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Ἐν Λευκάδι τῇ 3 Νοεμ. 1877

Φίλτατε Ῥοΐδη.

Ἀπνευστὶ κατεβρόχθισα ἢ μονοροῦφι κατέπια τὰς δύο περὶ Ἑλληνικῆς συγχρόνου κριτικῆς καὶ ποιήσεως διατριβάς σου. Σὲ εὐχαριστῶ δὲ πολὺ πολὺ ὄχι μόνον διὰ τὴν φιλικωτάτην ἐπιστολήν σου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν ἣν μοὶ παρεχώρησες ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει καὶ τὴν ὁποίαν φοβοῦμαι μὴ δὲν ἀξίζω.

Νὰ φέρῃ τις κρίσιν ἐπὶ κριτικῶν ἔργων ἰδικῶν σου, φίλτατε Μανώλη, εἶναι ἐπιχείρησις δεινή, προκειμένου μάλιστα ν' ἀποφανθῇ τις ἐκ τοῦ προχείρου ἐπὶ ζητημάτων σκοτεινῶν δικαίως προκαλεσάντων τὰς ἐρεύνας τῶν φιλοσόφων πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης ἐθνότητος. Ἔπειτα τί νὰ σοὶ εἴπω; Σὺ εἶσαι φοβερὸς ἄνθρωπος! Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον συλλάβῃς ἀντιφάσκοντα, ἀρνούμενον παλαιάν τινα δοξασίαν! Τότε τὸν προσμένει ἄφευκτος θάνατος, ὀδυνηρὸν μαρτύριον καθὼς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐφεῦρεν ὁ φίλος μου Ἀλήπασας διὰ τὸν Κατσαντώνην...

Ὅπως δήποτε θὰ σοῦ εἴπω καθαρὰ τὴν γνώμην μου ὅσον μοὶ τὸ ἐπιτρέπουν τὰ στενὰ ὅρια μιᾶς ἐπιστολῆς κι' ἂς γίν' ἡ λίμνη θάλασσα. Ἐπὶ ζητημάτων τόσον στενῶς συνδεομένων μετὰ τῆς μελλούσης τύχης τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἀπαιτεῖται ἀπόλυτος ἐλευθερία συζητήσεως διότι μόνον δι' αὐτῆς θὰ ἀνακαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια.

Ὁ Βλάχος ἐβλασφήμησεν ἀναντιρρήτως εἰπὼν ὅτι «ἐγγενὲς εἶναι τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ τὸ ποιητικὸν τάλαντον καὶ μάτην ἤθελε μοχθήσει ἀντλῶν ἔξωθεν ποιητικὰς ἐμπνεύσεις ὁ ἔχων πεζὴν τὴν διάνοιαν ἢ χαμαιπετῆ τὴν φαντασίαν» καὶ ὅτι «παρορμήσεως δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην οἱ ἀληθεῖς ποιηταὶ» καὶ τὴν βλασφημίαν ταύτην ἐτιμώρησες αὐστηρότατα ἀντιτάξας κατὰ τοῦ

ἀντιπάλου σου ἐκεῖνα τὰ κείμενα τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἐπικαλεῖται πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ παραδόξου ἰσχυρισμοῦ του...

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ ποιητὴς ὄχι μόνον πρέπει νὰ εἶναι πλασμένος ἐκ φύσεως τοιοῦτος ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ζῇ καὶ ἐν μέσῳ ἀτμοσφαίρας δυναμένης νὰ ἀφυπνίσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὸν σπόρον ὃν φέρει ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ὅστις μένων ἀκαλλιέργητος ἢ θὰ ἀπέβαινεν ἐντελῶς στεῖρος ἢ θὰ ἀπέδιδε καρποὺς προωρισμένους εἰς ἄφευκτον καὶ ταχεῖαν σῆψιν.

Ἀλλὰ πόσον εἶναι ταπεινὴ τοῦ Ἰωάννου Παύλου Ῥίχτερ ἡ παρομοίωσις τῶν δυστυχῶν ποιητῶν πρὸς τοὺς ἀπαισίους καὶ εἰδεχθεῖς πολύποδας τοὺς, κατ' αὐτόν, λαμβάνοντας τὸ χρῶμα τοῦ φαγητοῦ διὰ τοῦ ὁποίου τρέφονται!!!

Ἐγὼ φίλτατε Μανώλη, τρέφω ἄσπονδον μῖσος κατὰ τοῦ πολύποδος καὶ τὸν κυνηγῶ μανιωδῶς ἀφότου μάλιστα ἀνέγνωσα τὴν φοβερὰν μονομαχίαν τοῦ θηρίου τούτου μετὰ τοῦ ἥρωος τῶν Ἐργατῶν τῆς θαλάσσης τοῦ Οὐγώ. Θὰ ἠρνούμην δὲ ἀμέσως ὅλην τὴν πρὸς τὴν ποίησιν πίστιν μου, ἂν πρὸς στιγμὴν παρεδεχόμην ὅτι ὑπάρχει κοινόν τι, μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀσχημοτέρου κατοίκου τῶν θαλασσῶν. Ἡ παρομοίωσις τοῦ Ῥίχτερ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν διατριβήν σου ὄχι μόνον διότι ὁ πολύπους δὲν μεταβάλλει τὸ χρῶμα ἐκ τοῦ φαγητοῦ διὰ τοῦ ὁποίου τρέφεται ἀλλὰ καὶ διότι ἂν ἦτο ἀκριβὴς θὰ κατεδίκαζε τὸν τρισάθλιον ποιητὴν νὰ ἐνεργῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς ἄλλος σπόγγος ἀπορροφῶν παθητικῶς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας καὶ μιάσματος.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ εἶναι βεβαία ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι πᾶσα ἐντύπωσις θὰ καθαρίζηται διὰ τῆς θείας φλογὸς πρὶν ἢ γίνῃ στοιχεῖον ποιήσεως ἱκανὸν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐκτίμησιν τοῦ τε ἀοιδοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ἐγεννήθη οὗτος καὶ ἔζησεν.

Ἐβλασφήμησε λοιπὸν ὁ Βλάχος...

Ἀλλὰ καὶ σὺ ἡμάρτησες κατ' ἐμὲ διακηρύξας ἀποτόμως καὶ ἀπολύτως ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ ποιητὴς ἐκτὸς μιᾶς οἵας δήποτε ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὅτι τοιαύτην σήμερον δὲν *ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι* ἀφοῦ τὰ μὲν πάτρια ἤθη, ἀπηρνήθημεν τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως δὲν μετέχομεν εἰσέτι, οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ἑσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοσοῦμεν.

Εὐτυχῶς ὅτι ἐν τῇ ἀπελπιστικῇ ταύτῃ διαγνώσει σου ὑπάρχει ἐκεῖνο τὸ *σήμερον* τὸ ὁποῖον κάπως μᾶς παρηγορεῖ διὰ τὸ μέλλον· ἄλλως, Κύριος οἶδε, πόσας ἐκ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν θὰ ἐθυσίαζον ἀδίκως τὰ ῥήματά σου.

Ὄχι, φίλτατε Ῥοΐδη. Σὺ αὐτὸς ἠναγκάσθης νὰ τροποποιήσῃς, νὰ μετριάσῃς τὴν πικρίαν τῶν λόγων σου ἐν τῇ δευτέρᾳ διατριβῇ σου καὶ νὰ πλέξῃς ἐγκώμια καὶ στεφάνους εἰς τὸν Βηλαρᾶν, εἰς τὸν Χριστόπουλον, εἰς τὸν Σολωμόν, εἰς ἐμὲ εἰς τὸν Παράσχον.

Ἡ ἐποχὴ ἐν ᾗ ὁ Σολωμὸς ἔζη κατ' οὐδὲν διέφερε τῆς παρούσης εἶναι δὲ πρόσφατος, χθεσινὸς ὁ θάνατός του καὶ ὅμως ὁ Σολωμὸς ἦτο ποιητὴς καὶ ἦτο ποιητὴς πολὺ ἀνώτερος τῶν ποιητικῶν του ἔργων διότι ἂν ἐξαιρέσῃς τὸν Ὕμνον τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμὸς δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ, κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τοῦ βίου του καίτοι ἐντελῶς ἀμερίμνου, τί ἄλλο παρήγαγε τέλειον, ἄρτιον, πλῆρες; Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Λάμπρου ἔμεινεν ἀπόσπασμα καὶ ἐν γένει ὅσα ἀνευρέθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνέκδοτα ποιητικὰ δοκίμια δὲν ηὔξησαν βεβαίως τὴν δόξαν του.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλάκις ὁ ποιητὴς ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον ὅπως ἀπαγγείλῃ ἓν μόνον ἆσμα καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀπέλθῃ ἀφίνων τὴν ἁρμονίαν τῶν ῥθόγγων του ὡς αὔραν ζωογόνον νὰ πνέῃ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι διὰ νὰ καθέξῃ τις τόσον εὐρὺν χῶρον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ποιήσει ὅσον κατέλαβεν ὁ Σολωμὸς πρέπει, ἀφοῦ ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης, νὰ μὴ περιορίζηται ἡ παραγωγική του δύναμις εἰς ἕνα μόνον ὕμνον καὶ ὀλίγας ἄλλας ἀσυναρτήτους στροφάς.

Ἔχει λοιπὸν ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν σοῦ τοῦ ἰδίου, ποιητὰς ὅσους ἔχουν σήμερον ἢ καὶ περισσοτέρους, ἄλλα μεγάλα καὶ κραταιὰ ἔθνη· πόσους ἔχει ἡ Ἰταλία, ἡ Ἱσπανία, τὸ Βέλγιον, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Ῥωσσία; Οὔτε εἶναι δίκαιον πρὸς ἐκτίμησιν τῶν ἔργων ἑνὸς τῶν ἡμετέρων ποιητῶν νὰ ἐκλέγῃ τις τὸ χειρότερον καὶ νὰ τὸ κατακόπτῃ καθὼς πράττεις σὺ κρεουργῶν τὸν Ζαλοκώσταν.

Εἰς τοιαύτην βάσανον δὲν ἀντέχουσιν οὐδ' οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου ποιηταί. Ἐξ ὅσων ἔγραψαν οἱ ἀρχαῖοι, ἐξ ὅσων παρήγαγον οἱ νεώτεροι πόσα, κρίνων τις εὐσυνειδήτως καὶ ἄνευ προκαταλήψεως, θὰ ἠδύναντο ἀφόβως νὰ ὑποστῶσι τὰς φοβερὰς ἀνατομικὰς ἐγχειρήσεις σου;

Ἐγὼ βεβαίως θὰ προετίμων νὰ πίω καλλίτερα δὲν ἠξεύρω ποῖον ἀηδέστατον φάρμακον παρὰ νὰ καταδικασθῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Καθαρτηρίου τοῦ Δάντου ἢ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Βύρωνος, ἢ τινων τραγῳδιῶν τοῦ Σαιξπήρου ἢ ἄλλων ἄλλα φημιζομένων ποιητῶν ἀνούσια ἔργα. Ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Οὐγώ, ὁ Μυσσέτ, ὁ Μόντης, ὁ Λεοπάρδης, ὁ Παρίνης, ὁ Ἀλφιέρης, ὁ Μαντζώνης, ὁ Πράτης ὅλα ὅσα ἔγραψαν εἶναι ἆρά γε καθαρὸν *μάλαμα*;

Πρέπει νὰ εἶναι πολὺ δύσκολον ποιητὴς νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλον τὸν κόσμον ἢ νὰ ἔχῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς ἀξίας τῶν ἔργων του. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς ποιηταὶ μεγάλοι καθὼς ὁ Τάσ-

σος καὶ ὁ Πετράρχης ἔγραψαν τὸν Ἀμύνταν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἐξ ὧν μόνον ἤλπιζον νὰ δοξασθῶσιν. Ἐκ τούτου εἰκάζω ὅτι καθὼς δὲν εἰξεύρει τις διὰ τί προτιμᾷ τὴν ξανθὴν τῆς μελαχρινῆς, ἢ τὰς εὐτραφεῖς τῶν ἰσχνῶν γυναικῶν οὕτω καὶ ἐν τῇ ποιήσει ὑπάρχουν κρίσεις ποιητῶν ἀλλόκοτοι περὶ τῶν ἰδίων ἔργων καθὼς καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων αὐτοὺς σκέψεις καὶ συμπάθειαι ὅλως ἀντίθετοι.—Ἡ χορδὴ ἥτις δὲν ἀντηχεῖ εἰς τὴν ἰδικήν σου καρδίαν, ταράττει ἐκ βάθρων τὴν ἰδικήν μου, ὅ,τι δὲ φαίνεται εἰς σὲ ψυχρόν, ὑπερβολικόν, ἀδιάφορον, συγκινεῖ ἐμὲ πολλάκις μέχρι δακρύων.—Πολλὰ ἐκ τῶν τελευταίων ποιητικῶν ἔργων τοῦ Οὐγώ, la Légende des Siècles-L'année terrible ἐπικρίνονται δριμύτατα καὶ ὅμως ὁ γέγας ἐκεῖνος, ὅστις κάτι γνωρίζει περὶ ποιήσεως ἐξακολουθεῖ νὰ παράγῃ ἀδιαφορῶν ἂν τὰ προϊόντα τῆς ὑπερανθρωπίνου φαντασίας του ἡδύνουν ὅλους ἢ μόνον ὀλίγους μεταξὺ τῶν ὁποίων, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἀριθμοῦμαι καὶ ἐγὼ ὅστις χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἔλαβα παρ' αὐτοῦ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω πολλάκις ἀχαλίνωτον τὴν φαντασίαν νὰ τρέχῃ ἀπὸ ῥυτῆρος ὅπου θέλει καὶ βούλεται.

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἀτμοσφαῖρα ποιητικὴ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ σπόρου τοῦ ποιητικοῦ ἀλλὰ δὲν παραδέχομαι ὅτι τοιαύτη δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι ἀφοῦ «τὰ μὲν πάτρια ἤθη ἠρνήθημεν, τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως εἰσέτι δὲν μετέχομεν οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ἑσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοσοῦμεν.—Ὄχι. Ἂν ὑπάρχῃ τι τὸ ὁποῖον ἐσκότωσε τὴν πρὸς τὴν ποίησιν ἔμφυτον ὁρμὴν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις ἁρμοδίας ἀτμοσφαίρας πρὸς περίθαλψιν καὶ ἀνατροφὴν τῆς ποιητικῆς αὐτοφυοῦς διαθέσεως, ὄχι, ὄχι, ὄχι, ἀλλ' ὁ *λογιωτατισμός*· αὐτὸς ἔπνιξε τὰ ἔμβρυα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν μητέρων καὶ ἀπερρόφησε πᾶσαν ἰκμάδα καὶ πᾶσαν ζωτικότητα.

Καλὲ σοῦ φαίνεται λίγο νὰ ἔχῃς πάντοτε ἐπάνωθέ σου τὸν . . . . . τὸν . . . . τὸν . . . . μὲ τὸν πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας ἑτοίμους νὰ σὲ καρατομήσωσιν ἂν ἤθελες τολμήσει ν' ἀφαιρέσῃς τὸ ν ἐκ τῶν αἰτιατικῶν ἢ ἂν αὐθαδίαζες νὰ εἰσαγάγῃς εἰς τοὺς στίχους σου λέξεις τινὰς ἢ φράσεις ἀνηκούσας εἰς τὴν δημοτικήν μας γλῶσσαν; Νὰ μὴ εἶσαι ποτὲ δεκτὸς εἰς τὰ ποιητικὰ διαγωνίσματα, νὰ σὲ προπηλακίζουν αἰωνίως νὰ σὲ χλευάζουν, ὡς ὁ Α. Σοῦτσος ἐτόλμα νὰ χλευάζῃ τὸν Σολωμόν, καὶ νὰ φυλάττουν τὰς δάφνας καὶ τὰ ἐγκώμια εἰς μόνους τοὺς ὀπαδούς των; Ὁ λογιωτατισμός! αὐτὸς κατέφαγε καὶ τοὺς ὡραιοτέρους ποιητικοὺς χρόνους τοῦ Ζαλοκώστα καὶ τοῦ Παράσχου καὶ τοῦ Τανταλίδου καὶ πολλῶν ἄλλων οἵτινες βεβαίως θὰ ἦσαν σήμερον τὸ κόσμημα καὶ τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ, ἂν περιφρονοῦντες τῶν γραμματικῶν τὰς μωρὰς ἀξιώσεις ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ δημοτικοῦ πλούτου καὶ περιέβαλλον τὰς ἰδέας των διὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος τοῦ ζῶντος ἑλληνισμοῦ ἀντὶ τῶν σαβάνων κόσμου παλαιοῦ, σαρακοφαγωμένου, καταρρέοντος.—Ἡ τυραννία αὕτη τοῦ λογιωτατισμοῦ ἔπνιξε τὴν ποίησιν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐχρειάσθη μεγάλη ἐπιμονὴ καὶ μεγαλητέρα ὑπομονὴ μέχρις οὗ ἴδῃ τις τὴν Σύγκλητον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανδιδακτηρίου προσκαλοῦσαν ἕνα κηρυγμένον ἀντάρτην, ἕνα ἀδιόρθωτον καὶ παρήκοον χωριάτην ποιητήν, ἐμέ, διὰ νὰ τοῦ ἀναθέσῃ καὶ τοῦ διαπιστευθῇ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, δεχομένη ἐκ τῶν προτέρων, ὡς ὅρον εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγῆς, τὴν ἐπίσημον ἐν τῇ περιπτώσει ἐκείνῃ καθιέρωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει.

Τώρα ἡ δημοτικὴ ποίησις δὲν φοβεῖται πλέον διωγμοὺς καὶ ὕβρεις. Ἐκάθισε τροπαιοῦχος καὶ νικηφόρος ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ ἐκηρύχθη βασιλὶς καὶ κυρία. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπουλωθῶσιν αἱ μαστιγώσεις τῶν ἀγωνοδικῶν, πρὶν ἢ λησμονηθῶσι τὰ ἀναθέματα ὅσα ἐξετοξεύθησαν καθ' ἡμῶν τῶν χυδαιζόντων, τῶν προδοτῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν φωτοσβεστῶν, ἀπαιτεῖται καιρὸς καὶ μόλις παρέλθῃ, μόλις ἀκούσῃς ὅτι ὁ Βλάχος δὲν φοβεῖται πλέον νὰ γράψῃ *πάω* ἀντὶ ὑπάγω ἢ πορεύομαι — *τρῶς* ἀντὶ τρώγεις ἢ ἐσθίεις, ὦ τότε θὰ ἴδῃς εὐθὺς βλαστάνοντα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους εὐωδέστατα καὶ ποικίλα τὰ ἄνθη τῆς νεωτέρας ἡμῶν ποιήσεως.

Ἂν ἐξαιρέσῃς δὲ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος οὐσιωδῶς δὲν μετεβλήθη πολὺ ὁ βίος τοῦ ἔθνους. Δὲν ὑπάρχουν βεβαίως πλέον οὔτε δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν Ἁρματωλοὶ καὶ Κλέφται, ἀλλὰ ζῇ ἀκόμη ἡ γενεὰ ἥτις ἀμέσως τοὺς διεδέχθη καὶ φέρει ἐν ἑαυτῇ νωπάς, ζωηροτάτας τὰς ἐντυπώσεις τοῦ παρελθόντος. Ἡ Εὐρυτανία, ὁ Βάλτος, τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Αἰτωλία, ἡ Δωρίς, ἡ Λοκρὶς καὶ ἐκ τῶν δουλωμένων ἐπαρχιῶν, ἡ Ἤπειρος, ἡ Θεσσαλία δὲν μετέβαλον πολὺ οὔτε τὰ ἤθη οὔτε τὰ ἔθιμα τὰ παλαιά. Προτιμοῦν δὲ πάντοτε τὸ καρυοφύλλι καὶ τὸ μιλλιόνι ὅλων τῶν ὅπλων τοῦ Μηλωνᾶ καὶ δὲν παύουν ὀνειρευόμενοι τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθεωρεῖτο φοβερὸν δυστύχημα ν' ἀποθάνῃ τις ἡσύχως ἐπὶ τῆς κλίνης του.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ᾐσθάνθην αὐτὸς ἐγὼ ὅτε νέος ὢν πολλὰς κατέτριψα ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν ὀρεσιβίων κατοίκων τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξετάζων τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς των καὶ τὰς ὁρμὰς τῆς καρδίας των. Ἔχω λοιπὸν πλήρη πεποίθησιν ὅτι ἡ φύσις ἡ Ἑλληνική, τὰ σωζόμενα ταμπούρια τῶν ἐπιφανεστέρων κλεφτῶν μας, ἡ ἐλπὶς προσεχοῦς καὶ πλήρους τοῦ γένους ἀποκαταστάσεως, ὁ ἄσβεστος πόθος μιᾶς ὁριστικῆς μετὰ τοῦ προγονικοῦ ἐχθροῦ μας συγκρούσεως καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ λογιωτατισμοῦ προπαρασκευάζει ὁλονὲν ποιητὰς καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι σήμερον δὲν ὑπάρχουσι τοιοῦτοι.

Ἔρχομαι τώρα εἰς ἓν προσωπικὸν ζήτημα τὸ ὁποῖον σῦ προεκάλεσες, μνημονεύσας τοῦ ὀνόματός μου ἐν τῇ δευτέρᾳ διατριβῇ σου· ἐπίτρεψον δὲ καὶ ἐπὶ τούτου ὡς ἐπὶ τῶν προηγουμένων νὰ σοῦ ἐκφράσω μετὰ παρρησίας τὴν γνώμην μου.

Καὶ πρῶτον μάθε ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες (συμφωνῶ καὶ ἐγὼ μετὰ σοῦ), δὲν συμμετέχουσι τῆς φοβερᾶς ἐκείνης κοινωνικῆς νόσου ἐξ ἧς νοσοῦσιν οἱ τῆς Δύσεως ποιηταὶ οὔτε ἦτο ἀναγκαῖον νὰ προστρέξῃς εἰς τὸν Βύρωνα, εἰς τὸν Λαμαρτίνον ἢ εἰς τὸν κακοῦργον Lacénaire διὰ νὰ ὑποστηρίξῃς τὴν γνώμην σου. Αὕτη ὑπάρχει καὶ καταβιβρώσκει ἀνηλεῶς τὰ σπλάγχνα τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ἀλλὰ θείᾳ συνάρσει, δὲν ὑπερέβη ἀκόμη τὰ ὅρια τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου καὶ ἐλπίζω νὰ μὴ τὰ ὑπερβῇ ποτε διότι φραγμὸς κατ' αὐτῆς ἀνυπέρβλητος θὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἥλιος ὁ ἑλληνικὸς τῶν θαλασσῶν καὶ τοῦ οὐρανοῦ μας ἡ διαύγεια τὸ διαρκὲς ἔαρ καὶ ἐν γένει ἡ ὀλίγη διάθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἀπομόνωσιν ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης μελαγχολίας καὶ παντὸς νεφελώδους ῥεμβασμοῦ.

Δὲν ᾐσθάνθην λοιπὸν οὔτ' ἐγὼ παρά κάποτε στιγμιαίως, ἴσως ἕνεκεν τῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ μακρᾶς διαμονῆς μου, τὰ συμπτώματα τοιούτου ἀνιάτου νοσήματος. Αἰσθάνομαι ὅμως ὅτι νόσος βαρυτάτη ἀλλόκοτος, ἐπίσης ἀθεράπευτος εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις ἣν ἐκ γενετῆς φέρει τις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐγὼ τουλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅτι ὅλος ὁ ὀργανισμὸς πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοὶ οἵτινες πρὸ καιροῦ μὲ βασανίζουν καὶ οἱ ὁποῖοι βεβαίως θὰ μὲ φέρουν γρήγορα εἰς τὸν τάφον εἶναι τὸ μόνον κέρδος τὸ ὁποῖον ἀπήλαυσα ἐκ τῆς πρὸς τὴν ποίησιν διαθέσεώς μου· τότε δὲ θὰ συμπληρώσῃς βεβαίως τοὺς στίχους τοὺς ὁποίους μετέφερες ἐκ τῆς Κυρᾶς Φροσύνης εἰς τὴν δευτέραν διατριβήν σου καὶ οἱ ὁποῖοι δίδουν τελείαν τὴν εἰκόνα τοῦ τελευταίου ἀσπασμοῦ.

. . . . Κι' ἀπὸ τώρα νὰ γυρεύω χριστιανοί μ' ἐλεημοσύνη
Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖν' ἡμέρα 'κὲ παράμερη μιὰν ἄκρη
Νὰ μὲ χώσετε κ' ἐμένα μ' ἕνα σχοίνο μ' ἕνα δάκρυ.

Γνωρίζεις δὲ ὅτι ἐσχάτως ὁ κύριος Bouchut περιγράφων μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον τοῦ αἰῶνος νόσημα τὸν *νευρωσισμὸν* (névrosisme) ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ποιηταὶ εἶναι τὰ πρῶτα θύματα τοιαύτης ἀσθενείας.

Γράφων τις ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ παροξυσμοῦ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, ἀφηγεῖται βεβαίως ἐντυπώσεις ἢ πρὸ καιροῦ φωλευούσας ἐν τῇ καρδίᾳ του ἢ προσφάτους, σχετιζομένας ὅμως πάντοτε μετὰ τοῦ περιστοιχοῦντος τὸν ποιητὴν κόσμου. Τότε τὰ περὶ ὑποκειμενικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος ἔωλα καὶ τετριμμένα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, ἔσο περὶ τούτου βέβαιος, καὶ κακὸς κάκιστος ποιητὴς θὰ ἐξηλέγχετο ἐκεῖνος ὅστις ἐκ προθέσεως κατετάσσετο εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο ποιητικῶν κομμάτων στρεβλώνων τὰ διατάγματα τῆς φαντασίας του. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια ἃς τὰ λέγουν οἱ φιλόσοφοι, οἱ τεχνοκρίται οἱ θέλοντες ν' ἀναγάγωσι τὸ πᾶν εἰς κανόνας χωρὶς νὰ νοοῦν ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητος.

Ἀρύεται λοιπὸν ὁ ποιητὴς ἐκ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτὸν κόσμου τὰς ἐμπνεύσεις του καὶ τὰς μεταδίδει περιβεβλημένας τὴν ὡραιότητα ἣν ἀπέκτησαν κυοφορούμεναι ἐν τῇ διανοίᾳ του.

Τοιοῦτος κόσμος ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἢ προϋπῆρχεν εἰς ἐποχὴν ἀμέσως προηγουμένην τῆς ἡμετέρας ὀρθότερον δὲ συγχεομένην μετ' αὐτῆς· τοιαύτην θεωρῶ τὴν ἁρματωλικήν. Ἔζων ἀκόμη ἐν ᾧ ἔγραφα τὰ *Μνημόσυνα* πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἁρματωλῶν καὶ ἂν ὁ Ἱερὸς ἀγὼν δὲν ἤθελε τοὺς καταβροχθίσει θὰ ἐσώζοντο μέχρι σήμερον οἱ τελευταῖοι ἔνδοξοι κληρονόμοι τῶν ὀρεσιβίων ἀθλητῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δὲν ἐταρίχευσα λοιπὸν τὰ λείψανα τῶν κλεφτῶν διὰ ῥωμαντικῶν ἀρωμάτων ὅπως σώσω αὐτὰ ἐκ τῆς σήψεως, τὰ εὗρον ζῶντα ἢ λαχταριστὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ποίησις νὰ περιορισθῇ εἰς σύντομα ἀσμάτια ἐν οἷς ἁπλῶς ἐξιστοροῦνται ἀτομικὰ ἀνδραγαθήματα ἔκρινα ἀναγκαῖον οὐχὶ διὰ τῆς νεκρᾶς κόνεως τῶν τεθνεώτων ἀλλὰ διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ αἵματος γενεᾶς ζώσης ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὅλου ἔθνους νὰ συντάξω τὰ *Μνημόσυνα*, τὴν *Φροσύνην*, τὸν *Διάκον*, τὸν *Ἀστραπόγιαννον* καὶ ὅσα ἄλλα ἀνάγονται εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἱστορίαν τῆς Τουρκομάχου Ἑλλάδος. Ἂν ἐπέτυχα ἢ ὄχι δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ τὸ εἴπω. Δύναμαι ὅμως ἀδιστάκτως νὰ ὑποστηρίζω ὅτι συνέτεινα καὶ ἐγὼ πολὺ εἰς τὸν θάνατον τοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, πλουτίσας αὐτὴν δι' ὑλικοῦ ἱκανοῦ νὰ πληρώσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς *σημερινῆς* ποιητικῆς τοῦ ἔθνους ἐργασίας.

Ἡ τοιαύτη πρὸς πλουτισμὸν τῆς δημοτικῆς γλώσσης μανία μου ὑπηγόρευσε καὶ τὰς πολλὰς

σημειώσεις δι' ὧν παρεγέμισα τὰ ποιητικά μου ἔργα καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἐμμέσως μὲν σύ, ἀμέσως δὲ μ' ἐπέκρινεν ὁ Βλάχος. Ἀλλὰ πῶς εἶχα νὰ κάμω; Ποιὸς ἐφώναζεν ἐδῶθεν τί σημαίνει αὐτὴ ἡ *λῶθρα*; ἄλλος, τί δηλοῖ τὸ *ρεκάζω* τί τὸ *φριμάζω*; τί εἶναι ἡ *κυκλαμιά*, τί ὁ *ζάθος*, τί ὁ *ζάρκος*, τί ὁ *σπλῶτος* καὶ τί τὸ *περιπλοκάδι*; Πόθεν κατάγεται τὸ *ρεύω*, τὸ *σαλαγάω* καὶ πάει λέγοντας;

Οἱ πρὸ ἐμοῦ γράψαντες τὴν δημοτικὴν (ἀπαιτῶ παρὰ σοῦ ταύτην τὴν δικαιοσύνην) δὲν εἶχον διαθέσιμον παρὰ πτωχοτάτην ἀποθήκην γλωσσικοῦ ὑλικοῦ. Ἂν δὲ λάβῃς τὸν κόπον ν' ἀναγνώσῃς τὸν *Διάκον* ἢ τὸν *Ἀστραπόγιαννον* θὰ ἴδῃς ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἐθαυματούργησεν ἐπαρκέσασα εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς ἡρωϊκῆς ποιήσεως· φαντάσου τί θὰ εἶναι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ὅταν μὴ ὑπάρχοντος τοῦ λογιωτατισμοῦ, ὅλοι θὰ ἀσχολῶνται εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸν πλουτισμόν της.

Διὰ νὰ σοῦ ἀποδείξω δὲ ὅτι οἱ ποιηταὶ κακῶς κρίνουσι περὶ τῶν ἰδίων ἔργων λέγω μετὰ παρρησίας ὅτι δὲν συμμερίζομαι διόλου τὸν θαυμασμὸν ὃν σοὶ ἐνέπνευσεν ἡ κυρὰ Φροσύνη. Δὲν δίδω δύο σελίδας τοῦ Διάκου μου, μίαν τοῦ Ἀστραπογιάννου μου, ὀλίγας στροφὰς τοῦ Βάγια, τοῦ Σαμουήλ, τῆς Φυγῆς τοῦ Ἀλήπασα ἀντὶ ὅλων τῶν ᾀσμάτων τῆς Φροσύνης· τὰς κρίσεις ταύτας, ἐννοεῖται οἴκοθεν, κρατῶ διὰ λογαριασμόν μου, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἂν πέπρωται νὰ ζήσῃ τι ἐκ τῶν ποιημάτων μου δὲν θὰ ζήσῃ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον σὺ προτιμᾷς.

Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶναι δι' ἐμὲ ὅρος πίστεως ἀπαραβίαστος προκειμένου περὶ ἡρωϊκῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἴσια ἴσια διότι θὰ ἦτο γελοῖον γράφων τις περὶ ἡρώων ζώντων ἐν τῷ νῷ τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ πλάττῃ ψεύδη. Ἀληθὴς λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῆς Φροσύνης, ἀληθὴς ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀλήπασα χωρὶς νὰ μὲ μέλῃ ἂν μετὰ ζημίας ἢ ὄχι τῆς ποιητικῆς πιθανότητος καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης.

Διὰ μιᾶς γραμμῆς διὰ μιᾶς φράσεως οἱ ἀρχαῖοι παρίστων ἔμψυχον γυναῖκα δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὴν σμίλην τοῦ τεχνίτου. Αὐτὸ τοῦτο ἐπεχείρησα νὰ πράξω καὶ ἐγὼ εἰκονίσας τὴν Φροσύνην διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

Τὰ μάτια της ποῦ λάμπανε πνιμένα μέσ' 'ς τὸ δάκρυ
Ἀνταμωθήκανε κρυφὰ μὲ τῆς αὐγῆς τὰ μάτια
Κ' ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐκύταζε σὰν νάταν ἀδελφάδαις.
Τ' ἀστέρια ποῦ ταῖς ἔβλεπαν ἀγάλια ἀγάλια σβυώνται
Χωρὶς νὰ ἐρουνε κι' αὐτὰ ποιὰ λάμψι τὰ θαμπώνει.

Ὁ γέρων Λοιδορίκης ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπηρετήσας τὸν Ἀλήπασαν ὡς σφραγιδοφύλαξ μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ κάλλος τῆς Φροσύνης εἶχέ τι τὸ ὑπερανθρώπινον οὔτε ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις ἀκριβῶς εἰς τί συνίστατο. Ἀπέπνεεν ἐκ τοῦ πλάσματος ἐκείνου μία τις αὔρα ἁρμονίας, ἓν ἄρωμα φυσικῆς τελειότητος ὥστε ἀδύνατον ἦτο ἀτενίζων τις ἐπὶ τοῦ ἀγγελικοῦ προσώπου της νὰ μείνῃ ἄτρωτος. Ἀγνοῶ ἂν ὁ Λοιδωρίκης ἔλεγε ταῦτα ἐξ ἀκοῆς ἢ ἂν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν τοιαύτη ἦτο ἡ Φροσύνη.

Πῶς δὲ ἐσὺ εὑρίσκεις αὐτὴν ἄμορφον, ἀκατασκεύαστον, ἀερώδη, δὲν τὸ καταλαμβάνω. Ἐπίστευα μάλιστα ὅτι καταχρῶμαι τῆς ὑπομονῆς τῶν ἀναγνωστῶν μου δαπανῶν πολλοὺς στίχους πρὸς ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τῶν ἡρώων μου, διὰ νὰ γνωρίζῃ καθεὶς ποῖος ἦτο ὁ Διάκος, ποῖος ὁ Βρυόνης ποῖος ὁ Λαμπέτης ποῖος ὁ Δράκος καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀπέτυχα ἀφοῦ σὺ παραδέχεσαι τὸ ἐναντίον.

Ταῦτα, φίλτατε Ῥοΐδη, ἀτάκτως μὲν καὶ ἐν συνόψει, μετὰ παρρησίας δέ, ἔκρινα εὔλογον νὰ σοῦ γράψω ἁπαντῶν εἰς τὴν φιλικὴν ἐπιστολήν σου. Ἑπομένως κατ' ἐμέ:

Α'. Παραδέχομαι πληρέστατα τοὺς λόγους ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ πρώτη διατριβή σου τουτέστιν ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναί τις ἐκ φύσεως ποιητὴς ἀλλ' ὅτι πρέπει καὶ νὰ ζῇ ἐν μέσῳ ἐντυπώσεων ἱκανῶν νὰ ζωογονήσωσι τὸν σπόρον ὃν παρὰ Θεοῦ ἔλαβεν.

Β'. Ὅτι κόσμος ἐξωτερικὸς δυναμενος νὰ μορφώσῃ τὸν ποιητὴν ὑπάρχει καὶ σήμερον ἐν Ἑλλάδι καὶ πρέπει τις νὰ τὸν ἀναζητήσῃ εἴτε ἐν τῇ πρωτοτύπῳ καλλονῇ τῆς ἑλληνικῆς φύσεως εἴτε ἐν ταῖς προσδοκίαις τοῦ ἔθνους εἴτε ἐν ταῖς προσφάτοις ἀναμνήσεσι τῆς κλεφτικῆς ἐποχῆς εἴτε ἐν τοῖς ἄθλοις τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Γ'. Ὅτι ἂν ὁ ἰδανικὸς οὗτος κόσμος δὲν παρήγαγε μέχρι τοῦδε μεγάλους ποιητὰς ὁ λόγος ἐγκειται εἰς τὴν νάρκην ἣν ἐπέφερεν ὁ ἀφόρητος ζυγὸς τοῦ λογιωτατισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀφορητότερος καὶ τοῦ Τουρκικοῦ, διότι ὑπὸ μὲν τὴν δουλείαν τῶν Ὀθωμανῶν ἡ ποίησις ἡ Ἑλληνικὴ ἀπέδωκεν ἄνθη ἀμάραντα, ὑπὸ δὲ τὴν τυραννίαν τοῦ λογιωτατισμοῦ σχεδὸν τίποτε καὶ τὸ τίποτε τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν εἶναι δηλαδὴ ἔργον ἀνταρσίας.

Δ'. Ὅτι ἀφοῦ ἐκλείψωσιν ἐντελῶς τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ λογιωτατισμοῦ εὐθὺς θ' ἀναβλαστήσῃ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἡ ποίησις ἀνθοστόλιστη, ἀκμαία πάλλουσα τὸν κάλαμον ὡς ἄλλη Ἀθηνᾶ τὸ δόρυ ἀναπηδήσασα ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός.

Et nunc satis, φίλτατε Μανώλη. Μ' ἔβγαλες ἀπὸ τὴ σφαῖρα μου μὲ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα μοῦ ἔθεσες. Δὲν συνεβουλεύθην συγγραφεῖς διὰ νὰ σοῦ ἀπαντήσω, αὐτοσχεδίως ἔγραψα ὅσα ἔγραψα καὶ διὰ τοῦτο συμπάθησε τὰ πολλὰ μελανώματα καὶ τὸ κακὸ γράψιμο τῆς παρούσης ἐπιστολῆς μου. Ἴσως συμπληρώσωμεν τὴν συζήτησιν ἐν τῷ σφαιριστηρίῳ τῆς Κυρίας Παχύ.

Σὲ ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς

Ὁ σὸς πάντοτε

Ἀριστομένης Βαγιαρίδης

ΦΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΡΙΣΛΕΡ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΔΩΔΕ

Μετάφρασις Χ. Ἀννίνου

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Κατὰ πᾶσαν τοιαύτην ἑσπέραν ὁ ἠθοποιὸς δὲν ἐπανήρχετο νὰ δειπνήσῃ εἰς τὴν κατοικίαν του. Αἱ γυναῖκες τὸ ἐγνώριζον ἐκ τῶν προτέρων. Ἐτύγχανε πάντοτε νὰ συναντήσῃ εἰς τὸ βουλεβάρτον παλαιόν τινα συνάδελφον, κακότυχον ὡς αὐτὸν καὶ παραγνωρισθέντα — ὑπάρχουσι τόσοι εἰς αὐτὸ τὸ εὐλογημένον ἐπάγγελμα! — τοῦ ὁποίου ἐπλήρωνε τὸ δεῖπνον, τὸν καφέν.... Μετὰ ταῦτα πιστότατα, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὤφειλον αὐτῷ χάριτας, ἔφερε τὰ ὑπόλοιπα χρήματα εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐνίοτε δὲ καὶ μίαν ἀνθοδέσμην διὰ τὴν σύζυγόν του, ἓν δῶρον διὰ τὴν ποθητήν. Τί τὰ θέλετε!.. αὐταὶ εἶναι ἕξεις τοῦ θεάτρου. Εἰς τὰ δράματα δὲν τὸ ἔχει διὰ τίποτε ὁ ἠθοποιὸς νὰ πετάξῃ μίαν φούχταν λουδοβικείων ἀπὸ τὸ παράθυρον, λέγων:

« — Νά, κατεργάρη! πάρε αὐτὸ τὸ βαλάντιον καὶ πήγαινε νὰ εἰπῇς εἰς τὴν κυρίαν σου ὅτι τὴν προσμένω. »

Διὰ τοῦτο μὲ ὅλην αὐτῶν τὴν φιλεργίαν καὶ τὸ ἐπικερδὲς τῆς τέχνης των αἱ κυρίαι Δελομπὲλ πολλάκις εὑρίσκοντο ἐν στενοχωρίᾳ καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀπραξίας εἰς τὴν ἐξόδευσιν τοῦ παρισινοῦ ἐμπορίου.

Εὐτυχῶς εὑρίσκετο πλησίον ὁ ἀγαθὸς Ρίσλερ, πάντοτε πρόθυμος νὰ ὑποχρεώνῃ τοὺς φίλους.

Ὁ Γουλιέλμος Ρίσλερ ὁ παρὰ τὸν διάδρομον ἐνοικιαστὴς κατῴκει μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Φράντς νεωτέρου του κατὰ δεκαπέντε ἔτη. Οἱ δύο οὗτοι Ἐλβετοὶ ὑψηλοί, ξανθοί, ρωμαλέοι, ροδοκόκκινοι, διετήρουν ἐντὸς τῆς πνιγηρᾶς ἀτμοσφαίρας τῆς πενιχρᾶς καὶ σκοτεινῆς κατοικίας ἐκείνης τὴν ὄψιν τοῦ ἐξοχικοῦ βίου καὶ τῆς ὑγείας. Ὁ πρεσβύτερος ἦτο ἰχνογράφος εἰς τὸ ἐργοστάσιον Φρομὼν καὶ ἐπλήρωνε τὰ μηνιαῖα δίδακτρα τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις διήκουε τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κεντρικὴν Σχολήν.

Ὅτε μετέβη εἰς Παρισίους ἀμηχανῶν περὶ τῆς οἰκιακῆς του ἐγκαταστάσεως ὁ Γουλιέλμος εὗρε χάρις εἰς τὴν γειτνίασιν τῶν κυριῶν Σέβη καὶ Δελομπὲλ συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας παρασχούσας συνδρομὴν ἀπαραίτητον εἰς τὸν ἁπλοϊκὸν ἐκεῖνον ἄγαμον ἄνδρα, τὸν ἄτολμον καὶ ἀδέξιον ὁπωσοῦν καὶ ἐστενοχωρημένον ἐκ τοῦ ξενικοῦ ἤθους καὶ τῆς ξενικῆς προφορᾶς του. Μετὰ τινα καιρὸν γειτνιάσεως καὶ ἀμοιβαίων ἐκδουλεύσεων οἱ ἀδελφοὶ Ρίσλερ ἀπετέλουν οἱονεὶ μέρος τῶν δύο οἰκογενειῶν.

Κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας προσεκαλοῦντο εἰς τὴν τράπεζαν τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης οἰκογενείας, εἰς ἄκρον δ' ηὐχαριστοῦντο οἱ δύο μακρὰν τῆς πατρίδος των ζῶντες ἀδελφοὶ ἀνευρίσκοντες παρὰ ταῖς πτωχαῖς ἐκείναις οἰκογενείαις, ὅσον πενιχραί, ὅσον ὑστερημέναι καὶ ἂν ἦσαν, μίαν γωνίαν στοργῆς καὶ βίου οἰκογενειακοῦ. Ὁ μισθὸς τοῦ ἱκανωτάτου περὶ τὴν τέχνην του ἰχνογράφου ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ προσφέρῃ ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν οἰκογένειαν Δελομπὲλ ἐν ὥρᾳ ἀπορίας περὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐνοικίου, νὰ ἐπισκέπτηται τὴν οἰκογένειαν Σέβη ὡς συγγενὴς πλούσιος, κομίζων πάντοτε ἀντικείμενόν τι πρὸς ἐκπληξιν, δῶρόν τι, οὕτως ὥστε ἡ μικρὰ εὐθὺς ὡς τὸν διέκρινεν ἔτρεχε καὶ ἠρεύνα εἰς τὰ θυλάκιά του ἀναρριχωμένη εἰς τὰ γόνατά του.

Τὰς Κυριακὰς παρελάμβανεν ὅλους ἐμοῦ εἰς τὸ θέατρον, καθ' ἑσπέραν δὲ σχεδὸν μετέβαινε μετὰ τοῦ κ. Σέβη καὶ τοῦ Δελομπὲλ εἰς ζυθοπωλεῖόν τι τῆς ὁδοῦ Βλονδέλ, ὅπου προσέφερεν εἰς αὐτοὺς ζῦθον καὶ *πράχτελ* ἁλμυρά. Ὁ ζῦθος καὶ τὰ *πράχτελ* ἦσαν τὸ μόνον του ἐλάττωμα.

Δὲν ὑπῆρχε μεγαλειτέρα εὐχαριστησις δι' αὐτὸν παρὰ νὰ καθηται ἔχων ἐνώπιόν του ποτήριον ζύθου μεταξὺ τῶν δύο φίλων του καὶ νὰ τοὺς ἀκούῃ συνομιλοῦντας, ἀναμιγνυόμενος μόνον δι' ἠχηροῦ γέλωτος ἢ διὰ νεύματος κεφαλῆς εἰς τὴν συνδιάλεξίν των, οὖσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μακρὰν σειρὰν παραπόνων κατὰ τῆς κοινωνίας.

Ἡ παιδικὴ δειλία του καὶ οἱ γερμανισμοὶ τῆς γλώσσης του, οὓς διετήρει ἕνεκα τοῦ ἀπερροφημένου πάντοτε ὑπὸ τῆς ἐργασίας βίου του τὸν ἐμπόδιζον νὰ ἐκφράζῃ ἐλευθέρως τὰς ἰδέας του. Ἄλλως τε οἱ φίλοι του ἐπέβαλλον αὐτῷ τὸν σεβασμόν. Εἶχον ἀπέναντί του τὴν ἀπέραντον ὑπεροχὴν τοῦ μηδὲν ἔργον ἔχοντος ἀπέναντι τοῦ ἐργαζομένου. Καὶ ὁ κ. Σέβης ἦττον γενναιόφρων τοῦ Δελομπὲλ δὲν ἐδίσταζε νὰ καθιστᾷ αὐτῷ αἰσθητὴν τὴν τοιαύτην ὑπεροχήν. Ὁ κ. Σέβης ἦτο ὑψηλοφρονέστατος! Κατ' αὐτὸν ἄνθρωπος ἐργαζόμενος ὅπως ὁ Ρίσλερ δέκα ὥρας τὴν ἡμέραν, ἦτο ἀνίκανος ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς ἐργασίας του νὰ ἐκφέρῃ νοήμονα κρίσιν. Ἐνίοτε ὁ ἰχνογράφος ἐρχόμενος κατάκοπος ἐκ τοῦ ἐργοστασίου, ἡτοιμάζετο νὰ διανυκτερεύσῃ ἕνεκα

κατεπειγούσης ἐργασίας. Τότε ἔπρεπέ τις νὰ ἴδῃ τὸ ἦθος τοῦ σκανδαλιζομένου κυρίου Σέβη.

— Ποτὲ δὲν θὰ ἐδεχόμην ἐγὼ τοιοῦτο ἐπάγγελμα!.. ἔλεγεν ἀγερώχως.

Προσέθετε δὲ παρατηρῶν τὸν Ῥίσλερ καλῶς κατὰ πρόσωπον μὲ τὸ ἐταστικὸν βλέμμα ἰατροῦ:

— Ὅταν θὰ σοῦ ἔλθῃ καμμίαν ἡμέραν καμμία ἀποπληξία...

Ὁ Δελομπὲλ δὲν ἦτο τόσον ἀπηνής· ἀλλ' ἐφέρετο καὶ αὐτὸς ὑψηλοφρονέστερον:

... ἡ κέδρος ἡ ἀγέρωχος
τὸ ῥόδον κἂν δὲν βλέπει εἰς τὴν ῥίζαν της.

Ὁ Δελομπὲλ ἀπὸ τοῦ ὕψους του οὐδὲ μέχρι τῶν ποδῶν του κἂν ἔβλεπεν ἐξικνούμενον τὸν Ῥίσλερ.

Ὁσάκις κατὰ τύχην κατεδέχετο νὰ συναισθανθῇ τὴν παρουσίαν του ὁ μέγας ἀνήρ, ἔκλινε πρὸς αὐτὸν διὰ ν' ἀκροασθῇ τοὺς λόγους του μὲ ἰδιαίτερόν τινα τρόπον, καὶ ἐμειδία ὡς νὰ ἤκουε τοὺς λόγους παιδίου. Ἐνίοτε ἠρέσκετο νὰ τὸν καταπλήσσῃ διηγούμενος αὐτῷ ἱστορίας ὑποκριτριῶν, δίδων αὐτῷ μαθήματα περὶ εὐπρεποῦς περιβολῆς, ἀνακοινῶν αὐτῷ τὰς διευθύνσεις ἐμπορορραπτῶν καὶ ἄλλων καταστημάτων, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἀνὴρ κερδίζων τόσα χρήματα ἦτο τόσον ἀφιλοκάλως ἐνδεδυμένος. Ὁ ἀγαθὸς Ῥίσλερ πεπεισμένος περὶ τῆς ταπεινότητός του, προσεπάθει νὰ τύχῃ συγγνώμης διὰ μυρίων περιποιήσεων, διὰ μυρίων φροντίδων, ὑποχρεωμένος εἰς πᾶσαν ἐκδούλευσιν, βέβαια, ἀφοῦ αὐτὸς ἦτο ὁ αἰώνιος εὐεργέτης.

Μεταξὺ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ πατώματι κατοικουσῶν οἰκογενειῶν ἡ μικρὰ Σέβη ἐχρησίμευεν ὡς τὸ ἑνωτικὸν σημεῖον διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῆς ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην μεταβάσεων. Κατὰ πᾶσαν ὥραν τῆς ἡμέρας εἰσέδυεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τῶν κυριῶν Δελομπέλ, διεσκέδαζε βλέπουσα τὴν ἐργασίαν των, παρετήρει ὅλα ἐκεῖνα τὰ ζωύφια, ἤδη δὲ μᾶλλον φιλάρεσκος οὖσα ἢ φιλοπαίγμων, ἐὰν κατὰ τὴν ἀποστολὴν ἐθραύετο ἡ πτέρυξ πτηνοῦ τινος ἢ ἐχάνετο τὸ ἐκ πτίλων περιδέραιον τινὸς ἐκ τῶν κολυβρίων, ἐπεχείρει νὰ κατασκευάσῃ κόσμημα ἐκ τῶν λειψάνων ἐκείνων, νὰ προσαρμόσῃ τὸ στιλπνὸν χρῶμα εἰς τοὺς λεπτοὺς βοστρύχους τῆς κόμης της. Ἡ Ποθητὴ καὶ ἡ μήτηρ της ἐγέλων βλέπουσαι αὐτὴν ἀνυψουμένην ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν μέχρι τοῦ παλαιοῦ θολοῦ κατόπτρου, ἀκκιζομένην, βρενθυομένην. Εἶτα ἀφοῦ ἤθελε χορτάσει θαυμάζον, τὸ κοράσιον μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν μικρῶν δακτύλων του ἤνοιγε τὴν θύραν καὶ σοβαρῶς, μὲ τὴν κεφαλὴν εὐθυτενῆ ἐκ φόβου μὴ χαλάσῃ ἡ κόμμωσίς της, μετέβαινε καὶ ἔκρουε τὴν θύραν τῶν Ῥίσλερ.

Ἐκεῖ εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἡμέραν μόνος ὁ μαθητὴς Φράντς, κύπτων ἐπὶ τῶν μαθητικῶν βιβλίων του, συντάσσων ἐπιμελῶς τὸ θέμα του. Πλὴν ἅμα ὡς ἡ Σιδωνία εἰσήρχετο, ἡ μελέτη ἔπαυεν. Ἔπρεπε ν' ἀφήσῃ τὰ πάντα διὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὴν μικρὰν αὐτὴν χαρίεσσαν κυρίαν, τὴν ἔχουσαν ἐστολισμένην τὴν κεφαλὴν δι' ἑνὸς κολιβρίου, νὰ περιποιηθῇ τὴν μικρὰν αὐτὴν πριγκίπισσαν, ἥτις θὰ μετέβαινεν, ὡς ἔλεγε, μίαν ἡμέραν πρὸς ἐπίσκεψίν του εἰς τὸ Λύκειον διὰ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ διευθυντοῦ τὴν ἄδειαν ὅπως τὸν νυμφευθῇ.

Ἦτο ἀληθῶς περίεργον τὸ θέαμα τοῦ προώρως αὐξήσαντος ἐκείνου νεανίου παίζοντος ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἑπταετοῦς κορασίου, ὑπείκοντος εἰς τὰς ἰδιοτροπίας του, ἐνδίδοντος ἐκ τῆς πολλῆς ἀγάπης του, εἰς τρόπον ὥστε ὅτε βραδύτερον ἐγένετο ὅλως διόλου ἐρωτόληπτος κανεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ὁρίσῃ κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἤρχισεν ὁ ἔρως του.

Ὅσον καὶ ἂν περιεποιοῦντο αὐτὴν εἰς τὰ δύο οἰκήματα, ἐπήρχετο ὅμως στιγμή, καθ' ἣν ἡ μικρὰ Σέβη κατέφευγεν εἰς τὸ παράθυρον τοῦ μεσαναβάθρου. Καὶ ἐκεῖ ἐπίσης πολὺ διεσκέδαζε βλέπουσα τὸν ἀνοικτὸν ὁρίζοντα, οἱονεὶ ὀπτασίαν τοῦ μέλλοντος πρὸς ἣν ἔκυπτε περιέργως καὶ ἄνευ φόβου, διότι τὰ παιδία δὲν πάσχουσιν ἐξ ἰλίγγου.

Μεταξὺ τῶν ἐπ' ἀλλήλων κεκλιμένων στεγῶν ὁ μέγας τοῖχος τοῦ ἐργοστασίου, αἱ κορυφαὶ τῶν πλατάνων τοῦ κήπου, τὰ ὑελόφραγκτα ἐργαστήρια ἐφαίνοντο αὐτῇ ὡς γῆ ἐπαγγελίας, ὡς χώρα τῶν ὀνείρων της.

Ἡ οἰκία Φρομὼν ἀπετέλει δι' αὐτὴν τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ πλούτου.

Ὁ χῶρος ὃν κατεῖχεν εἰς ὅλην ἐκείνην τὴν ἄκραν τῆς συνοικίας τοῦ Ἕλους, ἦν ἐπλήρου διὰ τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ θορύβου τοῦ ἐργοστασίου της κατά τινας ὥρας τῆς ἡμέρας, ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Ῥίσλερ, αἱ μυθώδεις διηγήσεις του περὶ τοῦ πλούτου, τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἱκανότητος τοῦ προϊσταμένου του εἶχον ἐξεγείρῃ τὴν παιδικήν της περιέργειαν· ὅσα δὲ μέρη τῆς ἰδιαιτέρας κατοικίας ἠδύνατο νὰ βλέπῃ, τὰ κομψὰ ἐκ ξύλου λεπτοῦ προπετάσματα τῶν παραθύρων, τὸ κυκλοτερὲς πρόστωον πρὸ τοῦ ὁποίου ἦσαν τοποθετημένα ἔπιπλά τινα τοῦ κήπου, εἷς μέγας περιστερεὼν ἐκ λευκοῦ κασσιτέρου ἀπαστράπτοντος εἰς τὸν ἥλιον καὶ περίφρακτος ὑπὸ ἐπιχρύσων συρμάτων, τὸ ἐζευγμένον ἐν τῇ αὐλῇ καὶ διὰ κυανοῦ χρώματος βεβαμμένον ὄχημα, ἦσαν πάντα ἀντικείμενα τοῦ διαρκοῦς θαυμασμοῦ της.

Ἐγίνωσκε πάσας τὰς ἕξεις τῆς οἰκίας, τὴν ὥραν καθ' ἣν ἐσήμαινεν ὁ κώδων, τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου τῶν ἐργατῶν, τὰς πληρωμὰς κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν Σαββάτου ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ μικρὰ

τοῦ ταμείου λυχνία παρέμενεν ἀνημμένη μέχρις ὥρας προκεχωρηκυίας, τὰ μακρὰ τῆς Κυριακῆς ἀπογεύματα, ὅτε ἦσαν κεκλεισμένα τὰ ἐργαστήρια καὶ ἐσβεσμένη ἡ καπνοδόχος, τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄκραν σιγήν, τὴν ἐπιτρέπουσαν αὐτῇ νὰ διακρίνῃ τὰς παιδιὰς τῆς δεσποινίδος Κλαίρης, τρεχούσης ἐντὸς τοῦ κήπου μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου της Γεωργίου. Παρὰ τοῦ Ῥίσλερ ἐμάνθανε πάσας ταύτας τὰς λεπτομερείας.

— Δεῖξέ μου τὰ παράθυρα τῆς αἰθούσης, ἔλεγεν αὐτῷ, καὶ τὸ δωμάτιον τῆς Κλαίρης...

Καὶ ὁ Ῥίσλερ χαίρων διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ἐργοστάσιόν του, ἐξήγει ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου πρὸς τὸ παιδίον τὴν διαίρεσιν τοῦ κτιρίου, ἐδείκνυεν αὐτῷ τὰ ἐργαστήρια τῆς ἐκτυπώσεως, τῆς ἐπιχρυσώσεως, τοῦ βαφείου, τὴν αἴθουσαν τοῦ σχεδιάσματος, ἔνθα αὐτὸς εἰργάζετο, τὴν τῶν ἀτμομηχανῶν, ἐξ ἧς ἀνυψοῦτο ἡ ὑπερμεγέθης καπνοδόχος, ἡ μαυρίζουσα διὰ τοῦ καπνοῦ ὃν διαρκῶς ἐξηρεύγετο τοὺς πέριξ τοίχους καὶ ἀγνοοῦσα βεβαίως ὅτι μία μικρὰ ὕπαρξις κεκρυμμένη ὑπό τινα στέγην συνήνου τοὺς μυχιαιτάτους τῶν λογισμῶν της μὲ τὸ θορυβῶδες ἀσθμα αὐτῆς, τῆς ἀκαμάτου ἐργάτιδος.

Μίαν ἡμέραν τέλος ἡ Σιδωνία εἰσέδυσεν εἰς τὸν διαφαινόμενον αὐτὸν Παράδεισον.

Ἡ κυρία Φρομών, πρὸς ἣν ὁ Ῥίσλερ συχνὰ ὡμίλει περὶ τῶν χαρίτων τῆς μικρᾶς γειτονός της, παρεκάλεσε νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸν χορὸν τῶν παίδων, ὃν διωργάνιζε διὰ τὰ Χριστούγεννα. Κατ' ἀρχὰς ὁ κ. Σέβης ἀπήντησε δι' ἀποτόμου ἀρνήσεως. Ἔκτοτε ἤδη ἐκεῖνοι οἱ Φρομών, περὶ ὧν ὁ Ῥίσλερ ἀκαταπαύστως ἐλάλει, τὸν ἠνώχλουν, τὸν ἐταπείνουν διὰ τοῦ πλούτου των. Ἄλλως τε ἐπρόκειτο καὶ περὶ χοροῦ μετημφιεσμένων, καὶ ὁ κ. Σέβης, ὅστις δυστυχῶς δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς βιομήχανος χρωματιστοῦ χάρτου, δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ ἐνδύσῃ τὴν κόρην του μὲ τὴν ἁρμόζουσαν διὰ τὴν περίστασιν ἐνδυμασίαν. Ἀλλ' ὁ Ῥίσλερ ἐπέμεινεν· ἐδήλωσεν ὅτι ἀνεδέχετο αὐτὸς ὅλον τὸ βάρος καὶ ἐν τῷ ἅμα ἠσχολήθη νὰ σχεδιάσῃ μίαν ἐνδυμασίαν.

Ἡ ἑσπέρα ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀξιομνημόνευτος.

Εἰς τὸν θάλαμον τῆς κυρίας Σέβη πεπληρωμένον ὑπὸ τεμαχίων ὑφασμάτων, καρφίδων, παντοειδῶν μικρῶν ἀντικειμένων τοῦ γυναικείου στολισμοῦ ἡ Ποθητὴ Δελομπὲλ προΐστατο ἐπὶ τῆς ἀμφιέσεως τῆς Σιδωνίας. Τὸ κοράσιον μεγαλείτερον φαινόμενον ἕνεκα τῆς βραχείας ἐκ φλανέλλας ἐσθῆτος, ἐρυθρᾶς τὸ χρῶμα μὲ μέλαινας ῥαβδώσεις, ἵστατο ὄρθιον πρὸ τοῦ κατόπτρου, ἀκίνητον ἐν τῇ λαμπρότητι τοῦ στολισμοῦ του. Ἦτο θελκτικωτάτη ἡ μικρά Ὁ στηθόδεσμος μὲ τὰς ἐξ ὁλοσηρικοῦ διασταυρώσεις του, συνεσφιγμένος ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἐπιθωρακίου, οἱ μακροὶ καὶ ἐξαίσιοι τῆς καστανῆς της κόμης πλόκαμοι, καταπίπτοντες κάτωθεν τοῦ ἀχυροπλέκτου πίλου, πᾶσαι αἱ ὀπισθοῦν χυδαῖαι λεπτομέρειαι τῆς ἐνδυμασίας αὐτῆς ὡς Ἑλβετίδος, ἐξήροντο ὑπὸ τῆς νοήμονος φυσιογνωμίας τοῦ παιδίου καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ καταλλήλως ἐπιτετηδευμένης καὶ ἁρμοζούσης πρὸς τὰ ζωηρὰ χρώματα τῆς θεατρικῆς αὐτῆς περιβολῆς.

Πᾶσα ἡ συνοικία, ἐκεῖ συνηγμένη, ἐξέφερε κραυγὰς θαυμασμοῦ. Ἐνῷ ἔπεμψαν νὰ προσκαλέσωσι τὸν Δελομπέλ, ἡ χωλὴ νεᾶνις διηυθέτει τὰς πτυχὰς τῆς ἐσθῆτος, τὰς ταινίας τῶν ὑποδημάτων της, ἐπεθεώρει διὰ τελευταίου βλέμματος τὸ ἔργον της, χωρὶς ν' ἀφήσῃ τὴν βελόνην της, ἐμψυχουμένη καὶ αὐτὴ ἡ ταλαίπωρος ἐκ τῆς ζαλοέσσης μέθης τῆς ἑορτῆς ἐκείνης, εἰς ἣν δὲν ἔμελλε νὰ μεταβῇ. Ἔφθασε τέλος καὶ ὁ μέγας ἀνήρ. Εἶπεν εἰς τὴν Σιδωνίαν νὰ ἐπαναλάβῃ δύο ἢ τρεῖς τεχνικὰς ὑποκλίσεις, ἃς εἶχε διδάξει αὐτήν, νὰ βαδίσῃ, νὰ σταθῇ, νὰ μειδιάσῃ μὲ τὸ στόμα στρογγυλὰ ἀνοικτόν, τόσον ὅσον ἀκριβῶς νὰ χωρῇ ὁ μικρὸς δάκτυλος. Καὶ ἦτο ἀληθῶς κωμικὸν τὸ θέαμα τοῦ κορασίου ἐπακριβῶς ἐκτελοῦντος τὰ παραγγέλματα ταῦτα

— Ἔχει αἷμα ἠθοποιοῦ εἰς τὰς φλέβας της!.. ἔλεγεν ὁ γέρων ἠθοποιὸς ἐνθουσιασμένος, ἐνῷ ἄνευ λόγου ὁ ὑψηλὸς ἐκεῖνος καὶ νήπιος Φράντς ἠσθάνετο ἐπιθυμίαν νὰ κλαύσῃ....

Ἓν ἔτος μετὰ τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην ἑσπερίδα, ἡ Σιδωνία ἠδύνατο ἐρωτωμένη νὰ εἴπῃ καταλεπτῶς ποῖα ἄνθη ἐστόλιζον τοὺς ἀντιθαλάμους, ποῖον χρῖσμα εἶχον τὰ ἔπιπλα, ποῖον ἦχον ἐξετέλει ἡ ὀρχήστρα ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ· τόσον ὑπῆρξεν ἐν αὐτῇ βαθεῖα ἡ ἐκ τῆς διασκεδάσεως ἐντύπωσις. Οὐδὲν ἐλησμόνησεν, οὐδὲ τὰς στροβιλιζομένας πέριξ αὐτῆς ἐνδυμασίας, οὐδὲ τοὺς γέλωτας τῶν παίδων, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ ὀλισθηροῦ δαπέδου ἐσπευσμένα μικρὰ βήματά των. Πρὸς στιγμὴν καθεσθεῖσα παρὰ τὸ χεῖλος εὐρυχώρου ἀνακλίντρου ἐπεστρωμένου δι' ἐρυθρᾶς μετάξης, ἐνῷ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ τεινομένου ἐνώπιόν της δίσκου τὸ πρῶτον εἰς τὴν ζωήν της παγωτόν, ἐνεθυμήθη αἴφνης τὴν ζοφερὰν κλίμακα καὶ τὴν στενόχωρον καὶ ἐστερημένην ἀέρος κατοικίαν τῶν γονέων της, ἐνεποίησε δὲ τοῦτο αὐτῇ τὴν ἐντύπωσιν μακρινῆς πατρίδος διὰ παντὸς ἐγκαταλειφθείσης.

Ἐν τούτοις ὅλοι τὴν εὗρον θελκτικήν, τὴν ἐθαύμασαν καὶ τὴν περιεποιήθησαν. Ἡ Κλαίρη Φρομών, μικροσκοπία Νορμανδῆς χωρικῆς, κατάφορτος ἐκ τριχάπτων, τὴν παρουσίασεν πρὸς τὸν ἐξάδελφόν της Γεώργιον, λαμπρὸν οὐσσάρον, στρεφόμενον καθ' ἕκαστον βῆμα διὰ νὰ ἴδῃ τίνα ἐντύπωσιν ἐνεποίει ἡ συρομένη σπάθη του.

— Ἀκοῦς, Γεωργάκη;... εἶνε φιλενάδα μου,

Θὰ ἔλθῃ νὰ παίξῃ μαζί μας τὴν Κυριακήν... Ἡ μαμμὰ μᾶς ἔδωκε τὴν ἄδειαν.

Καὶ ἐν τῇ ἀφελεῖ διαχύσει χαίροντος παιδίου, ἠσπάζετο τὴν μικρὰν Σέβην ἐξ ὅλης καρδίας.

Ἐν τούτοις ἐδέησε ν' ἀπέλθῃ... Ἐπὶ πολὺ ἀκόμη, εἰς τὴν ζοφερὰν ὁδὸν ἔνθα ἐτήκετο ἡ χιών, εἰς τὴν σκοτεινὴν κλίμακα, εἰς τὸν ὑπνώττοντα θάλαμον, ἔνθα ἀνέμενεν αὐτὴν ἡ μήτηρ της τὸ ζωηρὸν φῶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ χοροῦ ἤστραπτεν ἀκόμη πρὸ τῶν τεθαμβωμένων ὀφθαλμῶν της.

— Ἦτο εὔμορφα;.. διεσκέδασες; ἠρώτα αὐτὴν σιγὰ ἡ κυρία Σέβη, ἐνῷ ἔλυε μίαν πρὸς μίαν τὰς πόρπας τῆς λαμπρᾶς ἐνδυμασίας της.

Καὶ ἡ Σιδωνία κατάκοπος ὑπνώττεν ἤδη ὀρθία χωρὶς ν' ἀπαντᾷ, ἀρχίζουσα ἤδη νὰ βλέπῃ ὄνειρον ὡραῖον, ὅπερ ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ καθ' ὅλην τὴν νεότητά της καὶ πολλῶν δακρύων νὰ γείνῃ ἀφορμή.

Ἡ Κλαίρη Φρομὼν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν της. Ἡ Σιδωνία μετέβη πολλάκις εἰς τὸν ὡραῖον ἀμμόστρωτον κῆπον καὶ ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ ἐγγύθεν τὰ κινητὰ ἐκ ξύλου παραπετάσματα καὶ τὸν περιστερεῶνα μὲ τὰ ἐπίχρυσα σύρματα. Ἐγνώρισε πάσας τὰς γωνίας καὶ τ' ἀπόκεντρα μέρη τοῦ ἀπεράντου καταστήματος, ἔπαιξε τὸ κρυφτὸ ὑπὸ τὰς μεγάλας τραπέζας τῆς αἰθούσης ἐκτυπώσεως κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἐρημίας τῶν ἀπογευμάτων τῆς Κυριακῆς. Κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας συνέτρωγεν εἰς τὴν τράπεζαν ὁμοῦ μὲ τ' ἄλλα παιδία.

Ὅλοι τὴν ἠγάπων, χωρὶς αὐτὴ νὰ ἐκδηλώσῃ ποτὲ ὑπερβολικὴν στοργὴν πρὸς κανένα. Ἐνόσῳ εὑρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πολυτελείας ἐκείνης, ἠσθάνετο ἑαυτὴν καλοκάγαθον, εὐτυχῆ, οἱονεὶ ἐξωραϊσθεῖσαν· πλὴν ἅμα ἐπέστρεφεν εἰς τὸν οἶκον τῶν γονέων της καὶ ἔβλεπε τὸ ἐργοστάσιον διὰ μέσου τῶν θολῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου τοῦ μεσαναβάθρου, ἠσθάνετο πεισμά τι καὶ ὀργὴν ἀνεξήγητον.

Καὶ ὅμως ἡ Κλαίρη Φρομὼν τὴν περιεποιεῖτο καὶ τὴν ἠγάπα.

Ἐνίοτε τὴν παρελάμβανε μετ' αὐτῆς εἰς τὸ Δάσος, εἰς τὸ Κεραμεικόν, ἐντὸς τοῦ περιφήμου κυανοῦ ὀχήματος ἢ καὶ εἰς τὴν ἐξοχήν, ὅπως διέλθῃ μίαν ἑβδομάδα εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ πάππου της Γαρδινοά, εἰς Σεβινύ-σὺρ-Ὀρζ. Χάρις εἰς τὰ δῶρα τοῦ Ῥίσλερ, ἐπαιρομένου διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς μικρᾶς του προστατευομένης, ἦτο αὕτη πάντοτε εὐπρεπῶς καὶ κομψῶς ἐνδεδυμένη. Ἡ κυρία Σέβη κατέβαλλε περὶ τοῦτο πολλὴν φιλοτιμίαν καὶ ἡ εὐειδὴς χωλὴ ἦτο πάντοτε πρόθυμος νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τῆς μικρᾶς της φίλης θησαυροὺς ἀχρησιμοποιήτου φιλαρεσκείας.

Πλὴν ὁ κ. Σέβης ἀείποτε ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τοὺς Φρομὼν δυσμενῶς ἔβλεπε τὴν αὔξουσαν ταύτην οἰκειότητα. Ἡ ἀληθὴς αἰτία ἦτο διότι δὲν προσεκάλουν καὶ αὐτόν· προέβαλλεν ὅμως ἄλλας αἰτίας καὶ ἔλεγε πρὸς τὴν σύζυγόν του:

— Δὲν βλέπεις τάχα ὅτι ἡ κόρη σου ἐπιστρέφει ἀπὸ ἐκεῖ πάντοτε λυπημένη καὶ κάθηται πολλὰς ὥρας σκεπτικὴ εἰς τὸ παράθυρον;

Ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ κυρία Σέβη, ἡ τόσον ἀτυχὴς μετὰ τὸν γάμον της, εἶχε καταστῆ ἀπρονόητος. Διετείνετο ὅτι πρέπει τις πάντοτε νὰ ἐπωφελῆται τοῦ παρόντος ἐκ φόβου πρὸς τὸ μέλλον, ν' ἁρπάζῃ τὴν παρερχομένην εὐτυχίαν, διότι πολλάκις ἐν τῷ βίῳ, ἄλλο τις δὲν ἔχει στήριγμα καὶ παρηγορίαν εἰμὴ τὴν ἀνάμνησιν εὐδαίμονος παιδικῆς ἡλικίας.

Τόσον δὲ διὰ μίαν φορὰν εὑρέθη νὰ ἔχῃ δίκαιον ὁ κύριος Σέβης.

(*Ἕπεται συνέχεια*).

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΝΑΥΤΗ

Ξύπνα τὸ πέλαγος τὸ κοιμισμένο,
φύσ' ἀγεράκι μου ἐσπερινό!
μὲ χιόνι σήκωνε στεφανωμένο,
τὸ κῦμ', ἀγέρι μου, τὸ γαλανό!

Φύσα καὶ φτέρονε τὸ καϊκάκι,
ἀφρὸς τὰ στήθη του νὰ τοῦ φιλᾷ,
ν' ἀνοίγῃ πίσω του βαθὺ αὐλάκι,
νὰ φεύγουν πλάϊ μας βουνὰ ψηλά.

Ἡ νύκτα ἔρχεται, τ' ἀστέρια σπέρνει
καὶ τρεμοσβύνουνε 'ς τὸν οὐρανό.
Τὸ τρεχαντήρι' μου μὲ χάρι γέρνει,
'ς ἀγέρι ἥσυχο καὶ σιγανό.

Τὸ ἐφταδιάμαντο, λαμπρὸ στεφάνι,
τῆς Πούλιας πρόβαλε φεγγοβολεῖ!
Τρέχε, δελφίνι μου, καὶ μᾶς προφθάνει
ἡ ῥοδοστόλιστη ἀνατολή!

Μέσ' ἀπ' τὰ κύματα σὲ φῶς λουσμένη,
βγαίν' ἡ πατρίδα μου! ὦ τί χαρά!
Ἐκεῖ τὸ παιδί μου μὲ περιμένει,
θωρεῖ τὴ θάλασσα καὶ λαχταρᾷ.

Κῦμα, τὴν γνώρισες τὴν κόρη 'κείνη;
γλυκὰ σὰν ἄγγελος χαμογελᾷ.
Σὰν σένα φαίνεται, ὅταν σελήνη,
μέσ' 'ς τὸν καθρέφτη σου χρυσὴ κυλᾷ.

Ὅταν τὰ χείλη της τὰ μυρωμένα,
χύνουν παράπονο ἀπ' τὴν καρδιά,
λαλοῦν γλυκύτερα καὶ ἀπὸ σένα,
ποῦ κλαῖς 'ς τὴν ἔρημη τὴν ἀμμουδιά.

Τρέξε 'ς τὰ πόδια της! ἀπ' τ' ἀκρογιάλι,
ῥίχνει ἀνήσυχη ἐδῶ ματιά.
Πές της πῶς ἔρερες ὀπίσω πάλι,
ἐσὺ ποῦ μ' ἔσυρες 'ς τὴν ξενιτειά.

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΙΟΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΠΟΥΛΑΚΗ

Τὸ 1854 μετετέθην ὡς ἔπαρχος εἰς Θήραν. Ἐκεῖ εὗρον τὸν Παπουλάκην περιωρισμένον εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον κατεφέρετο κατὰ τῶν δυτικῶν. Πρὸς πρόληψιν παντὸς ἀπευκταίου, διότι οἱ κάτοικοι ἐσέβοντο αὐτόν, ἀνέλαβον ὑπ' εὐθύνην μου νὰ τὸν ἀπομακρύνω καὶ ἀνέθεσα εἰς τὸν ἐν Θήρᾳ σταθμεύοντα Δημήτριον Σαχτούρην, τὸν ἀποθανόντα ὑπουλάρχον, νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἄνδρον, ἡ δὲ κυβέρνησις ἐνέκρινε τὴν πρᾶξίν μου, Ταῦτα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας Παπουλάκη.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΤΣΑΜΑΔΟΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΗΛΙΑ ΕΝ ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΩ

Ἐν Καστελλορίζῳ, τῇ ἀνατολικωτάτῃ τῶν νοτίων Σποράδων, ἀνέκαθεν ἐπικρατεῖ παράδοξον ἔθιμον, πρὸς τιμὴν τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ τελούμενον.

Πολλὰς ἡμέρας πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς τοῦ προφήτου τούτου οἱ παῖδες ῥίπτονται καθ' ἑκάστην εἰς τὴν θάλασσαν ἐνδεδυμένοι καὶ οὕτως ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν βεβρεγμένοι περιέρχονται τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως κράζοντες μεγαλοφώνως «τ' ἄϊ Λία, τ' ἄϊ Λία» καὶ σύροντες διὰ τῆς βίας ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν ὅσους παῖδας εὕρωσι μὴ βεβρεγμένους. Τὴν δὲ 19 Ἰουλίου, τὴν προτεραίαν ἤγουν τῆς ἑορτῆς τοῦ προφήτου, τελεῖται τὸ ἔθιμον τοῦτο μετὰ πάσης ἀκριβείας.

Ἀπὸ πρωΐας ἄρχονται οἱ παῖδες ῥιπτόμενοι εἰς τὴν θάλασσαν, περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν οἱ ἄνδρες καὶ γέροντες. Τὰ ἐμπορικὰ καὶ λοιπὰ καταστήματα κλείονται, οἱ φιλήσυχοι τῶν πολιτῶν ἀποχωροῦσιν εἰς ἐξοχάς, ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις μένουσιν οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ βαρέως πενθοῦντες. Οὐδεὶς στεγνὸς ὢν δύναται νὰ διέλθῃ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἢ ἄλλης τινὸς τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν· πανταχοῦ γενικὴ κίνησις· πανταχοῦ ὄχλος βεβρεγμένων. Ἄγριαι φωναὶ τῶν παίδων πληροῦσι τὸν ἀέρα: «τ' ἄϊ Λία, τ' ἄϊ Λία». Ἐδῶ βλέπετε ὁμίλους ναυτῶν καὶ σπογγαλιέων πορευομένων εἰς τοὺς οἴκους τῶν φίλων, ὅπως σύρωσιν αὐτοὺς ἑκόντας ἄκοντας εἰς τὴν θάλασσαν· τῶν ὁμίλων ἢ μᾶλλον τῶν συμμοριῶν τούτων προπορεύονται παῖδες κράζοντες τὸ ὄνομα τοῦ ζητουμένου φίλου: «τὸν Νικόλα θέλουμεν, τὸν Βασίλη θέλουμε».... Ἐκεῖ βλέπετε δυστυχῆ γέροντα ἐπὶ χειρῶν αἰρόμενον καὶ βιαίως φερόμενον εἰς τὴν θάλασσαν! Εἰς μάτην ἐπικαλεῖσθε ὑπὲρ ὑμῶν ἢ ἄλλου τινὸς τὴν ἐπιείκειαν αὐτῶν· εἰς μάτην μεταχειρίζεσθε ἀπειλάς· εἰς μάτην προτείνετε αὐτοῖς τὸ γῆρας ἢ τὴν ἀσθένειαν· εἰς μάτην ἐκρήγνυσθε εἰς κραυγὰς καὶ ἀρὰς· εἰς μάτην λέγετε ὅτι εἶσθε ξένος, ὅτι θὰ ἐναγάγητε αὐτοὺς εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι ἐν τοῖς θυλακίοις ὑμῶν φέρετε ἐπίσημα ἔγγραφα, χρήματα ἢ ὡρολόγιον! Θὰ ἀκούσητε μόνον τὴν παροιμίαν: «Τόπου συνήθειον, νόμου κεφάλαιον» καὶ μετέωρος θὰ ῥιφθῆτε εἰς τὴν θάλασσαν, μεθ' ὑμῶν δὲ καὶ πέντε-δέκα τούτων, οἵτινες ἀφοῦ σᾶς εὐχηθῶσιν ἁπλούστατα «κι' ἀπὸ χρόνου τ' ἄϊ Λία» ἀνέρχονται πρὸς εὕρεσιν ἄλλων, καταλείποντες ὑμᾶς ἵνα ἀπολαύσητε τῆς ἀκουσίας ταύτης καὶ ἐπικινδύνου ἐνίοτε ψυχρολουσίας!

Ὅπως ἴδω ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ἔθιμον τοῦτο, ἐτόλμησα νὰ καταβῶ εἰς τὴν παραλίαν, βραχεῖς μέχρι γονάτων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει· δύο δὲ στιβαροὶ βραχίονες πελωρίου σπογγαλιέως μὲ συνέλαβον ἀΐρνης ἀπὸ τοὺς ὤμους, δύο ἕτεροι ἡλιοκαοῦς ναύτου ἀπὸ τὰς κνήμας καὶ οὕτως ἀνάρπαστον μ' ἐξεσφενδόνησαν εἰς τὴν θάλασσαν, εὐχόμενοι «κι' ἀπὸ χρόνου»!

Ἡ κατάστασις αὕτη διαρκεῖ μεχρὶ τῆς ὥρας τοῦ ἑσπερινοῦ. Οἱ κώδωνες ἤδη καλοῦσι τοὺς πιστοὺς εἰς τοὺς ναούς. Τὸν ἐν ταῖς ἁγιαῖς συρφετώδη ὄχλον, τὴν ναυτικὴν ἀταξίαν καὶ τὰς ἀγρίας τῶν παίδων φωνὰς διαδέχεται ἡ ἠρεμία καὶ ἡ σιγή. Ἡ πόλις φαίνεται βεβρεγμένη καὶ λελουσμένη ὡς νὰ ἔβρεχε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Οἱ παῖδες φέροντες σημαίας ἐκ πολυχρόων μεταξωτῶν μανδηλίων πορεύονται εἰς τὸν ναὸν τοῦ προφήτου, ἐφ' ὑψηλοῦ κρημνώδους λοφίσκου κείμενον, καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν κρημνῶν ἀναρτῶσι τὰς σημαίας των μέχρι τέλους τοῦ ἑσπερινοῦ· τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ τὴν ἑπομένην μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας, ὁπότε κατερχόμενοι ἀναρτῶσι τὰς σημαίας ἐπὶ τῶν παραθύρων τῶν οἰκιῶν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο καθιέρωσαν οἱ παλαιοὶ τῷ προφήτῃ Ἠλιοῦ, τὸν ὁποῖον θεωροῦσι κύριον τῆς βροχῆς, διότι ἡ νῆσός των στερεῖται πηγαίου ποσίμου ὕδατος, πολλὰ δὲ πάσχει ἐν καιρῷ ἀνομβρίας.

Ἐκ τοῦ ἐθίμου τούτου ἡ φράσις «τ' ἄϊ Λία» σημαίνει πάντοτε καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐποχῇ τὸν φέροντα βεβρεγμένα ἐνδύματα.

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΑΡΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΓΗΝ

Διάσημός τις σινολόγος, ὁ de Harlez, ἀνεκάλυψεν ἐσχάτως ἀρχαιότατον σινικὸν βιβλίον, ἐπιγραφόμενον Ἰλί, καὶ περιέχον ὁδηγίας περὶ θρησκευτικῶν τελετῶν. Τὸ περίεργον τοῦτο βιβλίον παρέχει ἀκριβεστάτας πληροφορίας περὶ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῶν σινῶν πρὸ εἰκοσιπέντε αἰώνων.

—Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Παγκοσμίου ἐκθέσεως τῶν Παρισίων ἐδημοσιεύθησαν ἀπογραφικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς συγχρόνου καταστάσεως τῆς γεωργίας ἐν Γαλλίᾳ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Ἐκ τούτων προκύπτει, πλὴν ἄλλων, ὅτι κατὰ τὸ 1789 ὑπῆρχον ἐν Γαλλίᾳ ἐν ὅλῳ 940,000 ἄροτρα, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1888 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς 3 ἑκατομμύρια καὶ πλέον. Ἀλωνιστικαὶ δὲ μηχαναὶ ὑπῆρχον τῷ 1888 ἐν ὅλῳ 36,000, ἐν ᾧ ἦσαν παντελῶς ἄγνωστοι πρὸ τριακονταετίας.

—Δανὸς πλοίαρχος ὀνόματι Ἄλσεν διέπλευσε τὴν Βόρειον θάλασσαν ἐπὶ ἀκατίου ἔχοντος μῆκος μὲν 5 μέτρων, πλάτος δ' ἑνὸς μέτρου καὶ 30 ὑφεκατομέτρων. Μόνος ἐπιβαίνων τοῦ ἀκατίου τούτου κατέπλευσεν ὁ

Ἄλσεν ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὸ Λονδῖνον, ἐσκόπευε δὲ νὰ ἐπανέλθῃ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ἤτοι διὰ τοῦ Ταμέσεως καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης εἰς Κοπενάγην.

—Τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τῆς Γαλλίας θὰ προσβῇ εἰς πειράματα πρὸς δοκιμὴν νέου ἠλεκτρικοῦ σκοποῦ. Οἱ ὁμόκεντροι κύκλοι τοῦ σκοποῦ τούτου ἀντὶ νὰ ἦναι ἐζωγραφημένοι διὰ διαφόρων χρωμάτων ἐπὶ σανίδος ὡς ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει σκοποῖς, ἀποτελοῦνται ἐκ χωριστῶν σιδηρῶν δακτυλίων, ὧν ἕκαστος συνάπτεται μετὰ σύρματος ἠλεκτρικοῦ. Ὅταν ἡ σφαῖρα βάλλῃ ἕνα τῶν δακτυλίων τούτων, διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σύρματος ἐπιτυγχάνεται ἡ σημείωσις ἀντιστοίχου ἀριθμοῦ ἐπὶ πίνακος τοποθετημένου πλησίον τῶν σκοπευτῶν· ὥστε οὕτως καθίστανται περιττοὶ οἱ παρὰ τοὺς σκοποὺς τοποθετούμενοι ἄνδρες, ὅπως σημειῶσι τὴν θέσιν ἑκάστης βολῆς, καὶ προλαμβάνοντα οὐχὶ ἀσυνήθη δυστυχήματα.

— Ἀνεχώρησεν ἐξ Ὀδησσοῦ εἰς Καύκασον συνοδία ἑπτὰ Ἄγγλων, σκοπούντων νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀνάβασιν τοῦ Ἀραρατ. Σημειωτέον ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μετέβη πρὸς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας εἰς Ἀραράτ ἑτέρα συνοδία περιηγητῶν, ὧν οὐδεὶς ἐσώθη.

— 540 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν δαπανᾷ κατ' ἔτος ἡ Γερμανία πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἴσον περίπου ποσόν, ἤτοι 508 περίπου ἑκατομμύρια, εἰς πνευματώδη ποτά. Ἐξ ἀπογραφικῶν δ' ἐρευνῶν διδασκόμεθα ὅτι τὰ 30 ἑκατοστὰ πάντων τῶν φρενοβλαβῶν, τὰ 50 ἑκατοστὰ τῶν ἀπολεσάντων τὴν περιουσίαν των καὶ περιελθόντων εἰς ἀπορίαν καὶ τὰ 70 ἑκατοστὰ τῶν ἐγκληματιῶν εἶναι μέθυσοι.

— Πολλαχοῦ τῆς Αὐστραλίας τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἔλλειψις ὑπηρετῶν, ὥστε κυρία τις ἐπιστέλλουσα εἴς τινα αὐστραλικὴν ἐφημερίδα προτείνει σπουδάζουσα νὰ ἐπιτραπῇ διὰ νόμου εἰς τοὺς ἄνδρας ἡ διγαμία διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ συντήρησις τῶν οἴκων. Ἡ πρότασις τῆς Αὐστραλῆς κυρίας θὰ εἶχε κάποιαν πρακτικὴν σημασίαν, ἂν ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ ποίας ἐγγυήσεις θὰ εἶχεν ὁ ἀποφασίζων νὰ λάβῃ δύο γυναῖκας, ὅτι θὰ διῆγον ἐν ἁρμονίᾳ καὶ ἐν ὁμονοίᾳ θὰ ἐξετέλουν τὰ οἰκογενειακὰ των καθήκοντα.

— Ἐν τῇ πολιτείᾳ Κοννεκτικούτῃ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐψηφίσθη νόμος πρὸς καταστολὴν τοῦ καπνίσματος τῶν παίδων. Κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου τούτου ἀπαγορεύεται τὸ κάπνισμα εἰς τοὺς μὴ συμπληρώσαντας τὸ 16 ἔτος τῆς ἡλικίας των, τιμωρεῖται δὲ διὰ προστίμου καὶ πᾶς ὁπωσδήποτε διευκολύνας τὸ καπνισμα εἰς τοιούτους παῖδας.

— Ὁ πρώην ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας Ἀλέξανδρος Βάττεμδεργ, ὅστις νῦν φέρει τὸ ὄνομα κόμητος τοῦ Ἀρτενάου, ἐγκατεστάθη μετὰ τῆς συζύγου του ἐν Γρὰτς τῆς Στυρίας, σκοπῶν νὰ διαβιώσῃ ἐκεῖ.

— Πολλαὶ Ἀγγλίδες δέσποιναι θὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν Γλάδστωνα, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς τελετῆς τῶν χρυσῶν γάμων του, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ ζωγράφου Τζὼν Μιλλαί.

— Ὁ κ. Ἔρρ. Σλείμαν, διατρίβων νῦν μετὰ τῆς κυρίας του εἰς Βερολῖνον, ἐπιβλέπει τὴν ταξινομίαν ἐν τῷ Ἐθνογραφικῷ μουσείῳ τῶν νεωστὶ δωρηθέντων ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων του ἐν ταῖς τελευταίαις ἀνασκαφαῖς, ἃς ἐν Τρῳάδι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἐνήργησεν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ λαλουμένων γλωσσῶν ὑπολογίζεται εἰς 3064. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν εἶναι ἴσος περίπου μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν γυναικῶν. Ἡ κατὰ μέσον ὅρον διάρκεια τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων εἶναι 37 ἔτη. Τὸ τέταρτον τῶν κατοίκων τῆς γῆς ἀποθνήσκει πρὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἐπὶ χιλίων ἀνθρώπων ἓξ μόνον ζῶσι μέχρις ἡλικίας 65 ἐτῶν. Τὸ ὅλον τῶν ἀνθρώπων εἶναι 1 δισεκατομμύριον καὶ 200 ἑκατομμύρια περίπου· ἐκ τούτων κατ' ἔτος μὲν ἀποθνήσκουσι 35,214,000, καθ' ἡμέραν 98,848, καθ' ὥραν 4,020, κατὰ πρῶτον λεπτὸν 67· ἀλλ' αἱ γεννήσεις ὑπερβάλλουσι τοὺς θανάτους, διότι γεννῶνται κατ' ἔτος 36,792,000, καθ' ἡμέραν 100,800, καθ' ὥραν 4,200 καὶ κατὰ λεπτὸν 76. Οἱ ἔγγαμοι εἶναι μακροβιώτεροι τῶν ἀγάμων, οἱ ἐγκρατεῖς καὶ οἱ ἐργατικοὶ τῶν ἀσώτων καὶ ἀέργων, οἱ πεπολιτισμένοι τῶν ἀγρίων. Οἱ ἐνήλικες διατρέχουσιν ὀλιγωτέρους κινδύνους θανάτου τῶν ἀνηλίκων. ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες πρὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των ὑπόκεινται εἰς ὀλιγωτέρους τῶν ἀνδρῶν κινδύνους θανάτου, εἰς πλείονας δὲ μετὰ τὸ πεντηκοστόν. Ἡ ἀναλογία τῶν ἐγγάμων πρὸς τοὺς ἀγάμους εἶναι ὡς 75 πρὸς 1000. Οἱ γεννηθέντες κατὰ τὸ ἔαρ εἶναι συνήθως ῥωμαλεώτεροι τῶν ἐν ἄλλαις ὥραις τοῦ ἔτους γεννηθέντων. Αἱ γεννήσεις καὶ οἱ θάνατοι εἶναι συχνότεροι τὴν νύκτα.

ΔΕΣΜΙΟΝ ΑΕΡΟΣΤΑΤΟΝ

Πλὴν τοῦ πύργου τοῦ Ἐϊφφελ διὰ τοῦ ὁποίου ὑψοῦταί τις 300 μέτρα ὑπάρχει ἐν τῇ παρισινῇ ἐκθέσει καὶ ἄλλο μέσον ὑψηλοτέρας ἀνόδου, τὸ δέσμιον ἀερόστατον τὸ δι' ἀτμοῦ ὑψούμενον εἰς 450 μέτρα ἐν νηνεμίᾳ. Ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου ἡ ὀπτικὴ περιφέρεια ἔχει ἀκτῖνα ἑκατὸν χιλιομέτρων. Τὸ ἐν λόγῳ ἀερόστατον καλεῖται Excelsior ἔχει 18 μέτρων διάμετρον καὶ 56 μέτρων περιφέρειαν, δύναται δὲ ν' ἀνυψώσῃ δωδεκάδα ἐπιβατῶν. Ἀνέρχεται εἰς τὸ ὕψος τῶν 450 μέτρων ἐντὸς 5 λεπτῶν καὶ κατέρχεται ἐντὸς 6-7 λεπτῶν.

Ο ΣΙΔΗΡΟΥΣ ΑΙΩΝ

Κυριολεκτικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν νῦν ὅτι ζῶμεν ἐν τῷ σιδηρῷ αἰῶνι, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς τεραστίας ποσότητας τοῦ σιδήρου ἃς χρησιμοποιοῦμεν πρὸς τὰς ἀνάγκας μας. Ἐν μόνῃ τῇ Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει τῶν Παρισίων ὁ σίδηρος οὗ ἐγένετο χρῆσις πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ μεγάρου τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τοῦ τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν καὶ ὁ σίδηρος τῶν ἐν τῇ ἐκθέσει μηχανῶν ὑπολογίζεται ὅτι ἔχει βάρος 27 ἑκατομμυρίων χιλιογράμμων. Ἂν εἰς ταῦτα προστεθῇ ὁ σίδηρος τῶν στοῶν τῆς γεωπονίας, ὁ τῶν μεγάρων τῶν ἀποικιῶν, τῶν κρατῶν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τῆς Ἀλγερίας τῆς Τύνιδος κλπ. τὸ ὁλικὸν βάρος τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει σιδήρου ἀνέρχεται εἰς 40 ἑκατομμύρια χιλιογράμμων. Καὶ εἰς ταῦτα δὲν συνυπολογίζεται ὁ σιδηροῦς πύργος τοῦ Ἐϊφφελ, ὅστις μόνος ἔχει βάρος 6,792,073 χιλιογράμμων!

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ 1889 — 1790.